

УДК: 398.2/.3(497.11-15)
821.163.41-34:398

**Др Милош
ТИМОТИЈЕВИЋ**

историчар, музејски саветник
Народни музеј Чачак
slapovi@gmail.com

ЛЕГЕНДЕ О ЗАКОПАНОМ БЛАГУ ЗАПАДНЕ СРБИЈЕ

АПСТРАКТ: *Лејенде о закопаном благу, најчешће злату, нису иако бројне на простору Западне Србије ако се упореде са неким другим крајевима заједничке државе, али ипак постоје, преносе се вековима и непрекидно обнављају у свакој генерацији људи. Овом приликом није направљен попис свих лејенди, нији појонима за које се „пича“ да скривају злато. Излаже се један уочени мишски феномен, његова раширеност, основна структура, а пошом на основу досадашњих теоријских радова и анализе изворне траје различитој порекла пружају објашњења појаве која се испичује. Лејенде о закопаном благу разврстане су по историјским периодима за које се претпоставља да је „блато“ баш у тој епохи сакривено, при чему је за овај простор Србије карактеристично постојање „нових лејенди“ које се везују за људе и долаже из Другој светској рати.*

КЉУЧНЕ РЕЧИ: *људске жеље, бојанство, срећа, злато, закопано блато, лејенда, Чачак, Западна Србија*

Приче о закопаном злату имају древну прошлост и раширене су по целом свету. Оне најчешће добијају облике мита, приповести које се преносе, надограђују и мењају током хиљада година. Мит није само обична легенда, већ и поступак који омогућава да свако друштво будућим нараштајима пренесе своја искуства. На тај начин се не показује само како људи мисле и маштају, већ се открива и како такве приче (митови) делују на човекове поступке, чак и онда када они тога нису свесни.¹

Легенде о „тајни изгубљеног или сакривеног злата“ представљају приповести о човековом (по правилу) трагичном трагању за материјалним богатством као симболом изгубљене среће. Иако су овакви подухвати најчешће неуспешни, као и сама могућност испуњења непресушних људских жеља,

уверење да „благо“ сигурно постоји никада не изостаје. Оно се налази „негде“, само га треба пронаћи. Вечита човекова жеља за остварењем „среће“ претвара се и преноси у трагање за „закопаним благом“, заправо у узалудне (сизифовске) напоре да се досегне до „изгубљеног раја“ и првобитне човекове хармоније.²

Када је у питању српски етнички простор забележене су многе приповести у вези са тражењем злата, што се може назвати и својеврсном „митологијом злата“, посебном цртом менталитета, нарочито у Источној Србији. Злато се не посматра само као материјални, већ и духовни објекат, чије проналажење треба да омогући решавање најважнијих људских потреба. Сјај, реткост и постојаност увек су били његова основна

[1] Klod Levi-Stros, *Mit i značenje* (Beograd : Službeni glasnik, 2009), 7-29.

[2] Zoja Karanović, *Zakopano blago – život i priča* (Novi Sad : Bratstvo-Jedinstvo, Institut za jugoslovenske književnosti i opštu književnost Filozofskog fakulteta, 1989), 15-18, 34, 87, 92, 111.

материјална својства, условивши да овај метал у народном веровању постане симбол здравља, снаге и чистоће. Православно-хришћанска традиција му приписује позитивне конотације, везујући га за чисту светлост и духовно благо, уз истовремену осуду идолопоклонства злату као материји. У народу преовладава позитивно вредновање злата као врхунског добра, предмета од суштинског значаја, који се повезује са досезањем највећег смисла живота. Српске бајке препуне су златних симбола. Међутим, оно може бити и узрок проклетства, највеће беде, несреће и пада човека. Ипак, такве представе су у другом плану, јер трагање за златом симболизује потребу превазилажења смрти и достизања вечне среће. Све је повезано са многим религијско-есхатолошким представама у којима се сусрећу најстарији митови и модерне легенде, спајају разноврсни појмови (од технолошких до метафизичких), семантички веома удаљени, али ипак јединствени у тежњи за досезањем „тајне злата“, од његовог открића до остварења унутрашњег просветљења и хармоније.³

Структура прича о трагању за благом углавном је устаљена. Најједноставнија је дводелна (сакривање-тражење), али највећи део прича има четвороделну структуру: сакривање блага, обавештење о његовом постојању, чување закопаног блага и његово тражење. Увек постоји мешање фактографског и фикцијског, сучељавање збиље са маштањем, реалног са фантастичним. Благо је увек неодређене величине, најчешће велико („силно“, „пусто“), тако да сан о огромној и неслућеној материјалној добити условљава магичну привлачност закопаних драгоцености, најчешће злата. Власници и сакривачи блага обично су људи са врха друштвене хијерархије. Међутим, то су лица

са којима се ланац социјалне моћи прекида. Временом власници блага добијају митска обележја, иако су они најчешће реалне историјске личности. Информацију о благу дају чудесна бића, животиње или странци, али то могу бити и сан, ватра, старе карте и планови. Чуvari блага најчешће су митска и натприродна створења, али то могу бити људи или животиње. Добијање блага није једноставно, резултати су најчешће негативни, испуњење жеље измиче, као и сваки други сан о људској срећи. Зато се неуспех у проналажењу блага најчешће објашњава непознавањем магије, неспретношћу, глупошћу, похлепом, никако непостојањем блага.⁴

Пред надањима за срећно разрешење снажних жеља и остварења блиставе судбине све друго постаје безначајно и неважно, укључујући и „голи живот“ трагача спремних да „иду до краја“ Откривање блага може остварити изузетан појединац или мала завереничка група. Пошто се драгоцености налазе тајно, дакле „иза леђа“ колективу, постоји и осуда таквог социјално неприхватљивог поступка „богаћења преко ноћи“ Зато се и јавља веровање у данак у крви који узима благо, као праведна казна за све оне који се дрзну да дирну у моћну подземну тајну. „Магијска инфекција“ се подразумева, а излечење омогућава само друштво, равноправни противник оностраних сила. Зато се благо мора симболички унети у колектив како би драгоцености остале „праве“⁵

Простор чачанског краја и Западне Србије никада није био богат причама о закопаном благу, али оне ипак постоје, преносе се вековима и непрекидно обнављају у свакој новој генерацији. Овом приликом није направљен попис свих легенди, нити топонима за које се „прича“ да скривају злато. За сада се као почетни корак за нека

[3] Ивица Тодоровић, „Значење злата : специфични семантички простори митологије злата у српској народној традицији : некад и данас“, у: *Традиција – фолклор – идентитет*, ур. Гордана Благојевић, Ивица Тодоровић (Сремски Карловци : Академија Српске Православне Цркве за уметности и конзервацију, 2010), 265-316.

[4] Zoja Karanović, *n. g.*, 15, 33, 49, 52, 58, 73-74, 79-80, 83, 86, 117.

[5] Добрила Братић, „Тајна закопаног блага или сан о богаћењу преко ноћи“, *Гласник Етнографског института XL* (Београд, 1991), 91-93, 96, 98-100.

будућа свеобухватнија истраживања само уочавају један митски феномен, његова раширеност и основна структура, а потом на основу досадашњих теоријских радова и анализе изворне грађе различитог порекла пружају објашњења појаве која се испитује. За велики број легенди постоје само усмени извори („казивачи“) који су због осетљиве теме инсистирали да остану анонимни, што је и разумљиво. Легенде о закопаном благу разврстане су по историјским периодима за које се претпоставља, или је то накнадним истраживањима сасвим сигурно утврђено, да је „благо“ баш у тој епохи сакривено.

„Древно злато“ (праисторија и антика)

Људи у далекој прошлости злату нису придавали модеран материјални значај, најмање монетарну улогу у размени добара. Злато је представљало оно што је непропадљиво, соларно и сјајно. Све што је блиставо и лепо називано је краљевским и повезивано са некадашњим „златним добом“ које је нестало. Много митова везано је за ту изгубљену традицију.⁶ Практична улога злата исцрпљивала се у ритуалима, украшавању, уживању у луксузу. Прављени су бројни раскошни култни предмети достојни сваког поштовања.⁷ Тако је било широм старог света, укључујући и Балкан као подручје са вероватно најстаријим археометалуршким подручјима у Европи. Самим тим приче о злату на Балкану имају истински древно прошлост.⁸

Без тих знања не било било ни употребе злата у култне сврхе. Независно од домаће производње, успостављани су и постојани трговачки путеви за увоз предмета са југа Балкана, из грчких полиса.

[6] Julijus Evola, *Pobuna protiv modernog sveta* (Čačak: Beograd: Gradac K, 2010), 239-241.

[7] Pierre Vilar, *Zlato i novac u povijesti: 1450-1920* (Beograd: Nolit, 1990), 17.

[8] Ивица Тодоровић, „Значење злата...“, 271, 315-316.

Углед и друштвена моћ мерила се између осталог и поседовањем златних предмета најразличитије величине, изгледа и количине, али уз обавезну уметничку обраду.⁹

Легенде о древном благу никада нису нестале, нити су биле само плод маште. Тако је у селу Атеници код Чачка постојао мит о благу на локалитету Царске столице, за који се веровало да чува злато цара Душана („у старо време била је ту царска кућа“). Многи су били убеђени да је на том месту закопано велико богатство које се најрадије представљало као ћуп пун злата. Говорило се да је један предак данашњих власника те парцеле (деле је две породице) дошао из далека и да је преплатио њиву само да би дошао у њен посед. Веровало се још да неко често тајно истражује локалитет који се још зове и Умке. Копало се кришом, ноћу, али без резултата. Локални трагачи за благом нису открили ништа осим камених плоча и зарђалог метала. Нису имали среће, јер је испод камене конструкције била једна од најбогатијих хумки из гвозденог доба у Западној Србији, са материјалом који садржи злато, сребро, ћилибар, стакло и слоновачу из епохе старе око 500 година пре Христа.¹⁰

Налази из Атенице по богатству и раскоши пронађеног материјала свакако спадају међу најзначајније артефакте из тумула који су истражени на простору Западне Србије и источне Босне.¹¹ Да ли је легенда о закопаном благу на месту где је легенда о закопаном благу на месту где је касније заиста откривен важан археолошки налаз само случајност или резултат тајних ископавања са данас непознатим резултатима потраге за златом, остаће заувек

[9] Растко Васић, „Сребро и злато V и IV век пре н. е. у Србији“, *Зборник радова Народне музеја XXIV* (Чачак, 1995), 5-16.

[10] Милан Ђоковић, „Откопана до сада најбогатија илirsка хумка“, *Чачански глас* бр. 25 (Чачак, 25. јул 1958), 5; Милан Ђоковић, „Почело откопавање и друге илirsке хумке Атеници“, *Чачански глас* бр. 27 (Чачак, 22. јул 1959), 5; Лека Обућина, „Један давни свет поново се рађа“, *Чачански глас* бр. 28 (Чачак, 29. јул 1959), 5.

[11] Растко Васић, „Сребро и злато Илира и Келта на централном Балкану“, *Зборник Мајице српске за класичне сџудије* 6 (Нови Сад, 2004), 204-208.

велика тајна. Сасвим је јасно да предмети из музејских збирки, а то је данас једини поуздан траг о далекој прошлости, представљају само један део онога што „земља“ садржи или што је некада имала, а временом је нетрагом нестало. Сведочанство о трагачима за благом чувају и записи археолога који су у Атеници 1958. и 1959. морали ноћу да чувају своја налазишта после вести да су на таквом месту пронађени златни предмети. Суштински, онима који желе да дођу до блага није ни била потребна потврда археолога. Сама чињеница да се „нешто копа“ условљава „тврдо веровање“ да је откривено неко злато.¹²

Римска освајања простора на коме се налази савремена Србија почетком првог миленијума нове ере нису пореметила древну потрагу за основним и непролазним богатствима земље која обележава све цивилизације. Заправо, уређеније друштво са развијеном монетарном привредом само је повећало тражњу за племенитим металима. Римска држава је у својим подунавским провинцијама (Норик, Панонија, Далмација и Мезија) систематски експлоатисала само три метала: злато, сребро и гвожђе.¹³

На Балкану су постојале и царске ковнице новца које су емитовале и златнике. Неки од њих нису ни стигли да уђу у оптицај, већ су због несигурних времена одмах скривани. Тако неоштећене комаде земља је „чувала“ још од времена позне антике (IV и V век), па све до XX stoleћа, када доспевају у музејске збирке. Иста оцена важи и за златни накит.¹⁴ Разуме се да је у протеклих шеснаест векова много таквог злата завршило у рукама копача блага. Никада се неће

сазнати колико. Оно што је сигурно јесте да је експлоатација племенитих метала на простору данашње Србије била развијена и да није потпуно прекинута досељавањем Словена, као ни само трагање за благом.

Римски златници са подручја централне Србије појављивали су се по селима и половином XX века, о чему је сведочанство оставио етнолог Миленко Филиповић када је обилазио подручје планине Рудник: „У Мајдану сам имао прилике да код једног сељака видим ванредно леп примерак римског златног новца цара Антонина, нађен у самом селу. По казивању мештана у Мајдану се често налазе ситни сребрни и крупни бакарни новци. На месту Јешовачи у истом селу (Злокуће) изоравају се старе цигле квадратног облика. Код једног учитеља у Враћевшници видео сам лепо очуван примерак сребрног новца са натписом „ΔΙΟΝΥΣΟΣ“ нађен у селу Брђанима.“ Случајни налази сигурно су подстицали и циљно трагање за благом, а такви подухвати понекад и нису били узалудни. Зато су и настала раширена веровања о „закопаном благу“, али које чува „змија која је на њему“ То није плашило трагаче, јер је у народном предању остало запамћено да су „многи копали и налазили велике количине злата“¹⁵ Разуме се да је закопаног злата увек било мало, али су зато приче о њему биле бројне.

Заправо, становници Западне Србије тражили су „закопано благо“ као и сви други људи овога света, али су дуго поштовали стара гробна места из страха да их због узнемиравања мртвих може задесити лоша судбина. Због оскудице у обрадивој земљи најпре су почели да крче и ору просторе старих гробала, а потом да раскопавају хумке ако би се нашле на местима где су подизали своје грађевине. Искуство је показало да нема „зле судбине“ због таквих поступака, што је широм отворило врата

[12] Милош Тимотијевић, „Шест деценија рада Народног музеја у Чачку 1952-2012“, у: *Сјоменица Народног музеја у Чачку 1952-2012*, ур. Д. Рајић (Чачак: Народни музеј, 2012), 20-21, 31-32, 43.

[13] Светлана Лома, „Античко доба“, у: *Рудник, шайаћ висина*, ур. Р. Љушић (Београд: Службени гласник, 2014), 251.

[14] Милоје Васић, *Златни и сребрни новац касне антике (284-450) из збирке Народног музеја у Београду* (Београд: Народни музеј, 2008), 11-27.

[15] Миленко Филиповић, *Таково: насеља, њорекло сјановништва обичаји*, пр. Б. Челиковић (Београд: Службени гласник, 2010), 101, 537.

за улазак у свет копача блага. Почетком XX века у Доњем Драгачеву забележено је да „с времена време“ будак у рукама „каког залудног и лакомог сељака“ све чешће „претреса старинске кости“ у нади да ће пронаћи изгубљено злато.¹⁶

Једна од таквих прича о закопаном „древном благу“ постоји и у Горњим Бањанима. Верује се да испод грубо отесаног црвенкастог пешчара-тоциљњака, положеног у воћњаку породице Ерић, можда почива закопано злато. Споменик је до 2006. био усправан и окренут ка истоку, а сада лежи на земљи и „гледа у небо“ Није сачувано сећање коме је подигнут (сви мисле да је ту „одувек“). На споменику се налази грубо урезан ранохришћански симбол - знак рибе. Иако цело село прича о сакривеном благу, нико до сада није покушао да га пронађе.¹⁷

Приче о закопаном благу увек су популарне. Иако је нада у богаћење „преко ноћи“ увек веома „мршава“, многим је била сасвим довољна да покрене машту и поверује како ипак може да дође до материјалног благостања. Остварење личне среће представља неодољиви „мамац“ за сваког човека. Благо се по правилу замишља и прижељкује у облику необичног метала који одолева свим променама. Моћ коју људи приписују злату свакако је огромна, јер оно снагом праве „чаролије“ премошћује баријере простора и времена. Злато увек остаје непромењено, али уз моћ да преобрази све што дотакне. На таквим заводљивим обећањима о брзом богаћењу грејала се машта људи, али уз сталну бојазан да се може и „сагорети“ ако се дозволи да човеком овладају „опасни демони“, како они онострани, митски, тако и они које је створило друштво. У сваком

[16] Јован Ердељановић, „Доње Драгачево“, у: *Драгачево : насеља, њорекло сџановништва, обичаји*, пр. Б. Челиковић (Београд : Службени гласник, САНУ, 2010), 89.

[17] Саша Савовић, *Срце у камену : крајјушаша и усамљени надјробни сјоменици рудничко-шаковској краја* (Београд : Службени гласник; Горњи Милановац : Музеј рудничко-таковског краја, 2009), 103-105.

случају, закопаном благу признавала се заиста огромна, опчињавајућа моћ.¹⁸

Блага средњовековне Србије

Трагање за скривеним златом није било непознато ни у средњовековно доба. Први за сада познати писани запис о „пронађеном благу“ потиче из Доментијановог дела „Живот Светог Саве и живот Светог Симеона“ (1243) у коме једна верна жена сопштава Светом Сави сан у коме јој је Богородица рекла где ће наћи закопано злато: „Тамо у Светој Гори у области твога манастира, у оном и оном месту су два скровишта суха злата; узми и сатвори у њему, што ти је на потребу.“ Пронађено злато употребљено је за даривање светогорских манастира и „убогих“ људи. Чудесно проналажење злата и његова употреба у духовне сврхе представљају чест мотив у хагиографским списима, па их зато треба читати као поуку да се материјално благо путем богоугодних дела замени за вечно и непролазно духовно богатство.

Злато, сребро и драгоцене камење били су симбол добрих дела. Увек је наглашавано да се драгоценост и лепота злата преносе у духовну симболику вечног живота и вечних вредности који надилазе земаљски пролазни живот. То је и разлог што је злато толико употребљавано не само у уметничком занатству, већ и украшавању рукописних књига (од минијатура до прављења окова), потом изради икона, али и осликавању храмова.¹⁹

Злато је свакако било ретко, обележје богатих и утицајних људи, и зато редовно предмет људских жеља, од похлепе до даривања. Народна поезија, као облик колективног памћења, препуна је сцена у којима светлуцају племенити метали,

[18] Добрила Братић, *н. г.*, 100.

[19] Светозар Радојчић, „Злато у српској уметности XIII века“, *Зојраф* 7 (Београд, 1977), 28-35.

посебно сјајножути метал. Све што је вредно опточено је „сувим златом“, све што сјаји и опчињава људе добија облик „жеженог злата“²⁰

Приче о сакривеном „средњовековном благу“ постоје и у Западној Србији. Народно предање из села Граба у Драгачеву чува причу о кључевима за ковчеге (закопане негде у Драгачеву пред пропаст српске средњовековне државе) са благом, који су сакривени у једној „бари“. У Петници код Чачка, на планини Јелици, налази се топоним Златно брдо, под којим се налази нестали „дворац од злата“ охолог богаташа. По локалној легенди у пећини испод рушевина старе тврђаве у селу Лиса („Лишка хава“ - рановизантијско утврђење) још увек се налази девојка „златна ткаља“ која из свог скровишта излази само понекад да се напије воде са реке Белице и да „златно лице умије“²¹ У словенској митологији девојка која преде златне нити персонификација је среће. Она чува поља свога домаћина, напаса му овце, младићу помаже у тучи, детету доноси сан. Доносиоци среће у кући могу бити човек, животиња, па чак и новац, прстен или неки други предмет. Код Срба се несрећа појављује у виду седе старице с мутним очима.²²

Народна предања нису била само плод необуздане маште. Економски токови имали су своју логику, јер је средњовековна Србија заиста била велико налазиште сребра и злата. Савременици су редовно наглашавали велико богатство Србије, посебно за време деспотовине (XV век), у сам сумрак државне независности и пад под власт Османског царства.²³ Византијски

путописци су забележили како у Србији „сребро и злато“ извире из земље, а османлијама се чинило да је цела Србија „један мајдан сребра и злата“²⁴

Најзначајнија област којом је управљао деспот Ђурађ Бранковић до своје смрти 24. децембра 1456. била је планина Рудник са најближом околином, подручје познато по значајним мајданима руде, посебно племенитих метала. Велики део деспотовог богатства изнет је из Србије, али је много злата остало у земљи. Тако је и гробно место Ђурађа Бранковића брзо повезано са његовом ризницом. Иако је датум смрти познат, нико није забележио где је деспот заправо сахрањен. Прва брига породице и државе била је да сахрани владара земље. Међутим, тачан податак о томе намерно није саопштан, јер се деспотов гроб у тако немирно време морао држати у тајности. Сакривање гробова владара у средњем веку имало је дугу традицију. Поједини су сахрањивани у речним коритима, други у непроходним планинама, прављене су и лажне гробнице, а све у циљу да се покојников гроб сачува и не оскрнави. Тело владара имало је велики симболични значај. Понекад се на тај начин чувала и тајна о скривеном благу. Исти принцип примењен је и приликом сахране деспота Ђурђа Бранковића. О том догађају нема савремених извора, већ о њему говоре тек познији летописи, настали век и по после деспотове смрти. Почетком XVII века забележено је да се његов гроб налази у селу Крива Река. У наредним столећима место сахране тражено је у селу Мајдан испод планине Рудник, као и у Заграђу испод Островице. Данас постоји претпоставка да су рушевине средњовековне цркве у селу Славковица испод Рајца заправо маузолеј породице Бранковић.²⁵

[20] Magdalena Veselinović-Šulc, „Zlato i srebro u srpskohrvatskoj narodnoj poeziji“, *Folklor u Vojvodini* 8 (Novi Sad, 1994), 52-60.

[21] Радован М. Маринковић, *Јеличке лејенге : народна предања и завештања* (Чачак : Чачански глас, 1977), 25, 27, 108.

[22] *Словенска митологија. Енциклопедијски речник*, ред. С. М. Толстој, Љ. Раденковић (Београд : Zepher book world, 2001), 509.

[23] Марко Шунца, „Средњи век“, у: *Рудник : шатај висина*, ур. Р. Љушић (Београд : Службени гласник, 2014), 275.

[24] Бошко Бојовић, *Византија-Балкан-Европа : припадност и односраност* (Београд : Службени гласник, 2014), 157-192.

[25] Момчило Спремић, *Десетог Ђурађ Бранковић и његово доба* (Београд : Српска књижевна задруга, 1994), 496.

Трагање за деспотовим благом никада није престајало. Половином XX века такве активности забележене су у селу Мајдан испод Рудника, у коме су „многи звани и незвани овде копали и тражили закопано благо и гробове деспота Ђурђа и деспотице Јерине“ На овом подручју забележени су и многи проналасци римског и српског средњовековног новца, као и делова накита.²⁶ Шта је тачно ископано из земље, а затим нетрагом нестало, никада није утврђено. Може се слободно рећи да је шире подручје планине Рудник изузетно богато археолошко налазиште, али и простор у коме вековима делују трагачи за благом. И данас је тако, а познате и мање знане локалитете редовно прекопавају ловци на злато.

Сва блага ипак нису остала заувек изгубљена. Тако је 1939. године у дворишту породице Милојевић из села Коштунића испод Равне горе (где није било античких и средњовековних насеља) откривена веома вредна остава српског средовековног новца и накита. Наиме, у једном сребрном бокалу налазиле су се две сребрне позлаћене наушнице, око сто комада сребрног новца цара Душана и две сребрне украсне плочице.²⁷ Испоставило се да и наизглед пуста и сиромашна подручја ипак могу да крију велика блага.

„Пусто“ турско злато

Турско освајање Србије условило је депопулацију становништва, а потом и пад привредних активности почев од земљорадње, преко заната, па све до рударства. Србија, ипак, није остала спаљена земља. Економски опоравак подстакнут је напретком држава Западне Европе које су са Балкана увозиле стоку и друге аграрне производе. Међутим, Османско царство

никада није била држава која је гарантовала заштиту приватног власништва, посебно хришћанима и осталом немуслиманском становништву. Зато трговци беже са својим капиталом на Запад који је сигурнији за пословање. Новац је морао да се чува, скрива, али и користи. Злато се ценило, њиме су плаћана велика роба, имања, али и издаје. Народна традиција сачувала је сећање на српског властелина Радмила из Груже који је за „чизму пуну злата“ издао намеру једног владике да сачува цркву од Турака.²⁸

Економски напредак унутрашњости Балкана, укључујући и подручја данашње централне Србије, прекинут је после Велике сеобе (1690). Подручје на коме су живели Срби претрпело је велика ратна разарања и демографски пад, што је онемогућило развој друштва. Само један део богатства који су имали тадашњи становници Србије могао се понети са собом, док је други закопан. Све је то условило да трагачи за благом, као и свеопшти снови о проналажењу злата, заједно створе бројне легенде.

У селу Гојна Гора постоји место звано „Златне чезе“ које се налази код Антонијевића кућа у „Цигановини“ На том локалитету заиста постоји велика хумка (вероватно из праисторијског периода - пр. аут.) за коју је локално становништво везало причу о закопаном благу сахрањених „Маџара“²⁹

Легенда каже да је и на планини Јешевац код Горњег Милановца закопано благо манастира кога су спалили Турци. Злато је сакривено у неком бунару или кориту оближње реке. За њим се и данас активно

[26] Миленко Филиповић, *н. г.*, 238.

[27] Весна Радић, Марина Котарац, „Средњовековни новац оставе из Коштунића из Народног музеја у Чачку“, *Зборник радова Народног музеја XXXVIII* (Чачак, 2008), 83-92.

[28] Михаило Драгић, „Гружа“, у: *Гружа : насеља, њорекло становништва, обичаји*, пр. Б. Челиковић (Београд : Службени гласник, САНУ, 2010), 181.

[29] Миливоје Трнавац, *Само су смрти испине : њејровско гробље и друге жриве села Гојна Гора у рају 1941-1945* (Гојна Гора : М. Трнавац, Одбор за Други помен петровском гробљу Гојне Горе, 2011), 79.

трага.³⁰ За ово злато везана је и прича на који начин се откривено благо може поуздано „задржати”, како је то запамтио историчар Никола Петровић из Доње Врбаве код Горњег Милановца. Једну трећину злата треба дати цркви, а један златник оставити у рупи из које је узето благо. Једна жена из Горњег Милановца тврдила је како је својевремено имала, па чак и носила дукат који је потицао од блага манастира Јешевац, али га је игубила (једноставно је „нестао”). За благо из Јешевца постоји и прича да се пре назирања места где се оно налази појављује знак теразија на камену испод кога је злато сакривено. Међутим, мора хитро да се реагује, јер уочени знак брзо нестаје, што код трагача ствара забуну који је тачно камен испод кога се налази благо. Док се трагач врати на то место са алатом за копање, знак је већ нестао, тако да благо манастира Јешевац непрекидно измиче.

Историчар Никола Петровић сачувао је и причу о „хајдучком благу“ на планини Јешевац. Наиме, једна породица је примила код себе хајдука са благом. Убрзо су га убили, а злато присвојили. Међутим, сваки пут када би узели то злато за своје потребе, нешто би им се запалило у домаћинству. Ипак, нису одустајали од коришћења скривеног блага, док им се није запалила кућа. Тада је домаћин однео благо на планину Јешевац и закопао га на месту званом Равно брдо. Никома није тачно рекао где је то урадио, већ је тајну, заједно са собом, однео у гроб. Легенда је остала да живи у колективној свести до савременог доба, па су ловци на благо (опремљени детекторима за метал) отишли на Равно брдо и пронашли место где је злато закопано. Ипак, превладао је страх од клетве која прати ово благо и низа несрећа које су се догађале људима који су посегнули за скривеним драгоценостима.

Мистична опасност остаје невидљиви пратилац пронађеног и ископаног блага, па човек са њим не може да поступа самовољно. Да би се „магијска инфекција“ избегла препоручује се много начина да се благо „припитоми“ Веровало се да га је најбоље држати неко време у цркви којој се обавезно мора дати и прилог као први трошак блага. У супротном, постојала је опасност да проналазач драгоцености, или неко њему близак, умре. Познато је како се смрт непрестано „шуња“ око трагача за златом. Чак и када се „припитоми“, благо је и даље „жедно крви“ нових господара. То је и нормално, јер пронађено благо омогућава богаћење „преко реда“, изван свих утврђених друштвених норми и установљених приоритета. Онај ко поседује богатство има моћ, али је та привилегија пролазна. Моћ брзо нестаје чак и код људи који имају потврду колектива за ту позицију у друштву. Самим тим место копача злата, чије је богатство настало „преко ноћи“, тајно и „иза леђа“ друштву, сигурно није могло добити јавно признање.³¹ Требало би нагласити да на селу свака врста „напретка“ изазива завист, код многих и злобу, што се понекад завршавало наношењем материјалне штете „срећном“ домаћинству, али и потајним убиствима.³²

Према локлавној традицији коју преноси Никола Петровић благо се може наћи и код Шареног потока у Врбави. Наиме, како је то запамћено у локалној средини, Мирко Ђорђевић Сале из Врбаве служио је војску у Македонији. Тамо је случајно упознао једног Турчина који га је питао одакле је. Пошто је казао да је из Врбаве, Турчин му је саопштио да зна за место где је закопано благо у његовом селу. Сазнања је добио из „једне старе књиге“ у којој су записани подаци како је

[30] Nikola Petrović, „Zakopano blago na planini Ješevac“, [internet] dostupno na: <http://www.gminfo.rs/index.php/2017-06-09-11-36-28/riznica/4214-zakopano-bлаго-na-planini-ješevac> (preuzeto 8. 9. 2017)

[31] Добрила Братић, *н. г.*, 91-93, 96, 98, 100.

[32] Радојко Николић, *Камена књиџа њреџака : (о најџиисима са најџробних сџоменика заџаџне Србије)* (Београд : Заџруга, 1979), 194.

у Врбави, на месту Шарени извор, заправо 50 корака од њега, закопано благо.

Народна предања о закопаном благу нису увек била без основа, јер су места скривања драгоцености била у домету љуског искуства, али то ипак нису предели свакодневног живота, пошто најчешће говоре о некадашњем животу. Поред земље, праисконског симбола рађања, места сакривања блага су и пећина, места обележена спомеником или каменом, као простори везани за сахрањивање. Напуштени градови, дрво или вода, такође су погодна места за скривање блага. Заправо, то су места између света „физичког знања“ и „метафизичког веровања“ и зато поседују амбивалентну семантику. Све приче о закопаном благу говоре да се при додиру са њим догађа преобликовање свакодневног животног искуства. То су двосмислени простори у којима долази до исклизнућа реалности, што збуњује човека који увек има потребу да зна где се тачно налази. Из тих разлога ово су за људе „опасни предели“ Поред тога, веровало се да благо није могуће успешно сакрити без жртве, а чин у коме се дешава прелазак из живота у смрт представља највећу тајну, чиме је злато добијало још већу, загонетну моћ. Зато су места сакривања блага опасна, страшна, прави табу простори.³³ Благо се, и поред свега тога, увек тражило.

Становништво Западне Србије досељеничког је порекла, тако да није било ни могућности да се у колективној свести сачувају „тачне“ представе о закопаном благу настале код староседелачког српског становништва које је побегло преко Саве и Дунава. Ипак, материјални остаци некадашњег живота људи на овим просторима, из разних епоха, увек су изнова будили машту. На широј територији планине Рудник у сваком селу могао се наћи стари српски и турски новац, често сребрне па и златне монете, понекад из римског периода.

Било је ту и елипсастог златног новца који су сељаци звали „рушпе“³⁴

Људи који су са ових простора отишли 1690, као и у каснијим сеобама, однели су са собом и „тајну“ где је сакривено благо, али планина Рудник са својим пећинама и јамама за копање руде, које су временом испуњене водом, није престала да буди машту њених нових становника. Тако је у другој половини XIX века Јован Мишковић записао легенду о тајном благу које се крије у подземном језеру: „Неки веле да у њему имају нека гвоздена врата, и на овима велики гвозден локот, који по свој прилици чува небројено благо. И томе подобно.“ Али ни он, будући генерал и васпитач краља Александра Обреновића, није одолео искушењу да се бави трагањем за материјалним остацима минулих епоха. Тако је на „Маџарском гробљу“, у атару села Коштунићи испод Равне горе, где су постојали и остаци цркве, прекопавао гробове тражећи, како он каже, податке о прошлости: „Ја сам платио те су два гроба раскопана, у нади да ћу какав новац или старину наћи, те да се по томе види из кога су времена ови гробови и којој народности припадају; али осим костију и креча ништа не нађох. Науман бејаш да и онај гроб са знаком раскопам, те да, видим нема ли шта особито. Али ми време недостаде. Што креч нађох наилазим на ту мисао, да је тада каква епидемија (зараза) владала, кад су ови гробови покопани, па је за то креч у гробнице метат, да се не би загушљиви задај производио.“³⁵

Они који су проналазили благо сигурно о томе нису много говорили. Зато су у народном предању приповести такве врсте добиле фантастичне облике са очекиваним претеривањима. У селу Такову настало је предање

[33] Zoja Karanović, *n. g.*, 67-72.

[34] Милоје Ракић, „Качер“, у: *Качер : насеља, њорекло сџановништва, обичаји*, пр. Б. Челиковић (Београд : Службени гласник, САНУ, 2010), 42, 75, 109.

[35] Јован Мишковић, „Опис Рудничког округа“, у: *Руднички округ, Рудничка Морава : насеља, њорекло сџановништва обичаји*, пр. Б. Челиковић (Београд, Службени гласник, 2011), 106.

како су почетком XIX века браћа Борисав и Милан (преци Борисављевића и Мајданаца у селу Мајдан) ископали на Руднику силно благо неког рудничког аге, а потом га донели кући и подели на две гомиле. Милан, лежећи испод једне купе кованица, питао је брата Борисава да ли га види, на шта је овај одговорио да га не види од тако велике гомиле блага. Заправо, постоје многе забележене приче о турском закопаном благу које су они морали да оставе при својој сеоби, местима где се злато налази, али не и тако честе приповести о онима који су га можда и нашли.³⁶

Све до XX века биле су веома живе приче како је из времена турске владавине у многим местима Србије остало пуно закопаног блага. У народу су остала сећања како су после успешних устанака и одласка муслиманског становништва многи Турци често и у највећој тајности долазили на планину Рудник, чак из Ниша, и откопавали остављени новац. Тајно су долазили и Мађари, али с циљем откопавања сребрне руде. Гробља и стари манастири били су веома популарна места за тражење закопаног блага. Само, оно је редовно измицало, па су магијске радње биле неизбежне, укључујући и приношење жртви.³⁷

Према народном предању Турци су на много места оставили злато. У заосеку Градови, испод насеља Рудник на истоименом планини, постоји локалитет Азна за који се верује да чува закопано турско благо, заправо читаву ризницу.³⁸ У драгачевском селу Вича, тачније у засеоку Доњи Бријест, турске харачлије су наводно закопале део харача у један бакрач крај извора званог Рачина вода. То су сви знали, али благо

годинама нико није смео да дира. Али, неко се на крају осмелио и однео злато, а мештани и данас показују рупу где се оно некад налазило.³⁹

Слична прича постоји и за драгачевско село Рти у коме је 1953. године на пословима војног премера терена као војник боравио Турчин по имену Алија из Косовске Митровице. Народно предање говори како је имао забелешке својих старијих да је у Ртима закопано злато. После војске запослио се у Катастарску управу Гуче, па је легално обилазио терен, мерио и копао рупе за постављање тригонометријских тачака и међа. Мештани знају да је имао и запис на турском језику који је говорио како се злато налазило 50 лаката од воде Јеленовац. Често је долазио на то место и мерио, а сељаци су му и помогли да ископа једну рупу коју је он касније, тајно преко ноћи, проширио, а затим пронашао, узео и однео закопано благо. Остало је само шест плоча од камена које су штитиле злато. Алија је одмах дао отказ, отишао у Београд, где је направио две куће, које је потом продао и заувек се одселио у Истанбул. По сећању савременика то је било негде око 1956. године.⁴⁰ Јовиша Славковић из Гуче сећа се како је тај Турчин пронашао злато на врху Титма, на локалитету Секулине воде. Сви су запамтили како су на том месту остали само празна рупа и делови разбијеног ћупа.

Османска царевина остала је упамћена по својој снази и суровости, али и богатству. Сиромашни свет увек је маштао о „силном благу“ и материјалном благостању владајућег слоја, а то су вековима били Турци. Таква слика задржана је све до друге половине XX века и била је жива чак и у Титовој Југославији у којој је тадашњи Истанбул још увек описиван у категоријама

[36] Миленко Филиповић, *н. г.*, 517.

[37] Јеремија Павловић, „Качер и Качерци“, у: *Качер: насеља, њорекло становништва, обичаји*, пр. Б.Челиковић (Београд: Службени гласник, САНУ, 2010), 248.

[38] Живко Перишић, *Време именом зајамћено: рудничко-џаковски крај* (Горњи Милановац, Музеј рудничко-таковског краја, 2002), 117.

[39] Никола Ника Стојић, *Драгачевске приче и предања* (Чачак: Огранак Вукове задужбине, 2005), 15.

[40] Милош Росић, *Рти* (Београд: Одбор за проучавање села САНУ, 1995), 178-179.

„пустог турског злата“ Био је то граду у коме на улици и радњама злата има више него у трезорима банке.⁴¹

Нису у питању била само обична претеривања у опису егзотике Оријента. Истраживања су утврдила како у азијским економијама племенити метали као монета круже слабије него у Европи. То су тако зване „земље складишта“ где се злато чува и мало користи. Такве државе наликују на сунђере или гробља племенитих метала које не користе у већој мери, већ их тезауришу.⁴²

Требало би истаћи и да представе великог богатства, уживања и луксуза нису доминантни мотиви српске народне традиције, углавном испуњене епским доживљајем живота. Ипак, испод непрекидних херојских подвига у народној традицији постоји и један притајени и пригушени свет људске „жеље“, нагонског осећања лепоте и богатства. Векови сиромаштва, културе тврде оскудице и немања, претварали су се у непрекидно прижељкивање раскоши. Живот у сенци непрекидних оружаних обрачуна, страшних суровости, биваковања по планинама и шумама или чамовања у турским тамницама, појачавао је пригушену људску жељу ка сјају и лепоти. Јунаци из народних песама увек на себи носе злато, од одеће, преко украса, до оружја. Истанчани описи лепоте таквих призора и „златних“ метафора, најчешће везаних за лепоту девојака, сведоче о магичном сјају злата коме „потоци“ јуначке крви дају посебан, тамни сјај.⁴³

[41] Miloš Timotijević, „Balkanski savez 1953-1954. i jugoslovenska slika političkog i geografskog okruženja“, *Istorija 20. veka 1* (Beograd, 1998), 120.

[42] Fernan Brodel, *Materijalna civilizacija, ekonomija i kapitalizam od XV do XVIII veka. Druga knjiga. Igre razmene* (Beograd: Službeni list SRJ; Novi Sad: Stilos, 2007), 185.

[43] Мирослав Егерић, „Злато Скадра: о нужностима и жељама у народној епској поезији“, *Лейолис Мајице српске*, год. 182, књ. 478, св. 5 (Нови Сад, 2006), 892, 896-897.

„Златна грозница“ обновљене Србије (XIX век)

Крајем XVIII и почетком XIX века у Западној Србији било је неколико веома богатих српских трговаца. Зарађивали су продајом стоке у Аустрији, а профит је био велики. Капитал познатог трговца Николе Милићевића Луњевице износио је 60.000 дуката. Никола је своју каријеру почео као хајдук, али је зараду остварио тек када се посветио трговини. Почетни капитал био је накит његове прве жене. Без злата се, у сваком случају, није могло. Он је истовремено чувао и новац других људи, па је тако Милошу Обреновићу 1815. предао богатство које му је оставио његов брат војвода Милан Обреновић пре него што је 1810. отишао из Србије на пут са кога се никада није вратио.⁴⁴ За неке локације и данас се верује да крију богатство Обреновића, као у случају бунара поред куће Милоша Обреновића у Горњој Црнући (поред домаћинства Добривоја Маринковића), у коме се наводно налази ћуп са кнежевим златом. Према усменим сведочењима до њега није лако доћи, јер брзо нестаје када га у дубоком бунару угледају људске очи.

Новац и злато нису увек враћани власнику или његовим наследницима. Узроци су многобројни, а легенде о заборављеном и закопаном благу узбуђивале су машту и покретале велике подухвате. Јоаким Вујић је 1826. забележио веома озбиљну намеру кнеза Василија Поповића из Чачка да истражи пећину Турчиновац у Овчарско-кабларској клисури: „Овде и сада стоју намештене скеле, које је високородни г. Василиј Попович, оборкнез пожешке нахије, дао правити и кога су исте скеле преко 700 гроша коштвале, за видети можели се штогод у сказаној пешчери знаменија достојно наћи.“ Изгледа да је велики напор

[44] Ђуро Врбавац, *Никола Милићевић Луњевица са сликама. Четврто прерађено издање* (Пожаревац: Штампарнија Ђорђа Наумовића, 1902), 14, 18.

био узалудан, јер по сведочењу Вујића у пећини није било вредних предмета.⁴⁵ Ипак, остаје тајна да ли је кнез Васо пронашао оно о чему је маштао.

Злато нису тражили само „благородни“ људи, већ и обичан свет. Тако је породица Марјановић из Шарана код Такова, која се половином XIX века иселила преко реке Саве, поново долазила у родни крај покушавајући да пронађе своје закопано наследство на локалитету Становиште, испод неке липе на месту званом Шкипина.⁴⁶ Потомци хајдучке породице Деспић из Петнице код Ваљева долазили су 1897. из околине Винковаца и покушавали да на основу „књига“ нађу закопано благо у подрумима својих старих кућа.⁴⁷

Поједина трагања за благом нису била узалудна. Тако је породица Јовићевић из села Лорета код Пожеге у својој породичној баштини сачувала сећање да су „под једним дреном“ пронашли благо које је остало иза Турака који су отишли у Сарајево. У сваком случају, ова фамилија сматра да су од тог времена „богати и срећни људи“⁴⁸ За успех у сиромашном друштву није требало много новца. Било је довољно неколико стотина златника. На селу се о дукатима пуно маштало, али их људи нису поседовали.

Србија је током XIX века била изразито аграрно друштво, али са све већим значајем робно-новчане привреде. Стари обрасци живота нестајали су у новом времену. Таквом развоју допринела је и све већа употреба новца, иначе „старог изума“ који непрекидно „изненађује“ људе, јер његови променљиви токови, вредност и

утицај код човека стварају тајанственост и узнемирење. Новац доноси промене, а свако друштво које му отвори врата пре или касније губи стечену равнотежу и ослобађа силе које је „тешко надгледати“ Свака заједница људи под таквим утицајем нужно се мења.⁴⁹

То је један од важних разлога настанка прича о закопаном благу који није директно везан за митско-магијску „реалност“ аграрних култура, којима припада и нововековно српско сеоско друштво. Постоји много таквих записа, посебно на подручју Рудника и најближе околине: „Благо се закопавало у старо доба, кад су биле срећније године, па се могло зарадити, или се отело од Турака, па га је ваљало сакрити. А и Турци су га закопавали пред какав рат. Највише га закопаног има, по причању, у Рудничкој Планини, на Опленцу, Венчацу и Букуљи, у време Кара-Ђорђево. У једно доба била се развила и трговина са неким лажним цртежима земљишта, на којима су обележена места, где је тобож благо закопано. Није свакоме суђено, да нађе закопано благо. Кад се ноћу сања, да на неком месту има змија или да гори ватра, верује се, да ту има закопаног блага. Кад неко падне, каже се у шали: 'Види, ту ће имати закопаног блага!'"⁵⁰

Похлепа за златом никада није престајала, а разбојништво је један од начина да се брзо дође до богатства у сиромашном друштву у коме нема много могућности за вертикалну покретљивост. Западна Србија је традиционално била велико легло хајдука, а страх и несигурност били су главно обележје живота током целог XIX века. Хајдуци су злато добији „гвожђем“ Жртвама

[45] Јоаким Вујић, *Пушешесџвије њо Србији. Књига група* (Београд : Српска књижевна задруга, 1902), 156-157.

[46] Миленко Филиповић, *н. г.*, 198.

[47] Љубо Павловић, „Колубара и Подгорина : антропогеографска проматрања“, у: *Колубара и Подгорина : насеља, њорекло сџановнишџва, обичаји*, пр. Б. Челиковић (Београд : Службени гласник : САНУ, 2011), 523-524.

[48] Љубо Павловић, „Ужичка Црна Гора“, у: *Ужички крај : насеља, њорекло сџановнишџва, обичаји*, пр. Б. Челиковић (Београд : Службени гласник, САНУ, 2010), 122.

[49] Fernan Brodel, *Materijalna civilizacija, ekonomija i kapitalizam od XV do XVIII veka. Prva knjiga. Strukture svakodnevice: moguće i nemoguće* (Београд : Службени лист СРЈ; Нови Сад : Stilos, 2007), 411-412.

[50] Јеремија Павловић, „Јасеничанка - живот и рад женскиња у Крагујевачкој Јасеници у Шумадији“, у: *Јасеница : насеља, њорекло сџановнишџва, обичаји*, пр. Б. Челиковић (Београд : Службени гласник, САНУ, 2011), 402.

су везивали усијане вериге око тела или врата и тражили да им открију где скривају дукате.⁵¹ Злато је увек сакривено, као у случају Златибора за који једна легенда каже да цела планина лежи на злату, али да до њега нико није успео да дође.⁵²

После више векова економске стагнације, Србија је средином XIX столећа покренула привредни опоравак. Управо у ово доба почињу да се шире многе приче о изгубљеном или закопаном благу и заборављеним рудницима племенитих метала. Сведочанства су многобројна. Помама за проналажењем закопаног блага није мимоишла ни високе државне чиновнике. Тако је Јевта Сувочесмаковић, начелник Среза карановачког, заједно са опанчаром Хаџи-Јосом из Карановца (Краљева) ишао да „вади“ закопано благо из тврђаве Маглич поред Ибра. У истом крају постојало је веровање како се велико Немањића благо налази у селу Сирча поред Краљева, закопано под нека три дрена на брду Борча. Народ је веровао да се без овог блага манастир Жича не може обновити. Због многих криминалних радњи званични судови почели су да бележе „магијске радње“ потребне за добијање закопаног блага. Тако је Михаило Стојадиновић, судија Окружног суда у Чачку, извештавао да се трагачу у сну „каже“ шта треба да ради „па да закопано благо извади.“⁵³ Михаило је иначе био отац чувеног економисте и политичара Милана Стојадиновића.

Заиста се веровало како снови откривају места са благом, али да то могу да ураде и врачаре. Понекад би такви знаци оманули. Међутим, убеђење да благо постоји условљавало је откривање нових „маркера“

На тајну је могао да укаже и сам простор који се, оптерећен драгоценим садржајем, „мора“ бар по нечему разликовати од других места. Најчешће је то пламен који се јавља ноћу, али кога није у стању да види свако, већ само онај коме је то суђено. Да би се човек докопао „подземног богатства“ морао је прећи границу друштвено познатог и суочити се са незнатим силама које чувају „тајну“ Благо је „закопано у оностраном“, па је зато опасност огромна. Тајно ископавање одвија се најчешће ноћу, без знања колектива, а то значи да су искушења појединца велика. Међутим, страх никада није био препрека, јер страсна жеља човека да се домогне богатства и моћи, материјализованог у сакривеним драгоценостима, никада није мала.⁵⁴

Образованији људи XIX века, попут Стевана Р. Поповића, државног саветника Кнежевине Србије, имали су амбициозније планове. Он је на основу старих средњовековних повеља настојао да пронађе заборављене руднике злата. Неколико случајно нађених зрна племенитог метала у подручју за које је веровао да је простор старог рудника било је довољно да закључи како је на правом трагу.⁵⁵ Потрага за старим рудницима и новим златоносним жилама руде био је подстицај да Србија позива и стране инжењере који су предузели низ истраживања, посебно у пределима где се злато традиционално испирало у рекама.⁵⁶ Крајем XIX века Европом су преношене гласине како су у Србији пронађена велика налазишта злата. Предвиђано је како ће у Србију доћи трагачи за златом из целог света.⁵⁷

[51] Оливера Милосављевић, *Горски цареви : хајдучија у Чачанском и Рудничком округу у другој половини 19. века* (Чачак : Међуопштински историјски архив, 2016), 321-332.

[52] Раде В. Познановић, „Легенде у ужичком крају“, *Ужички зборник* 13 (Титово Ужице, 1984), 432.

[53] Милорад Веснић, „Празноверице и злочини с нарочитим погледом на празноверицу о закопаном благу“, *Годишњица Николе Чуйића XIV* (Београд, 1894), 172.

[54] Добрила Братић, *н. г.*, 91-100.

[55] Феликс Каниц, *Србија земља и сџановништво : од римској доба до краја XIX века*. Књ. 1 (Београд : Српска књижевна задруга, Рад, 1986), 156.

[56] Сигмунд Хердер, *Рударско њушовање њо Србији сироведено 1835. године њо налоју Владе Кнежевине Србије* (Београд : Службени Гласник, 2014), 21, 25-26.

[57] Херберт Вивијан, *Србија : рај сиромашних* (Београд : Службени гласник, 2010), 167.

Потрага за златом била је веома раширена у целом друштву. Чедомиљ Мијатовић, српски министар иностраних послова, финансија и трговине, имао је прилику да само током једне године свог мандата изда преко 50 дозвола за откривање „блага“ То су углавном били људи из иностранства са „потврдама“ о закопаном благу које су им оставили њихови преци, српска властела која је још током XV века своје драгоцености морала да сакрије услед турске најезде. Њихови наводни потомци долазили су сваке године у Србију у нади да ће се брзо обогатити. Овакву врсту блага Срби нису звали том речју, већ именицом „остава“, оно што је „остављено“ Тиме је сугерисано да је у питању „законито наследство“ Појавили су се многи авантуристи укључујући и једног „потомка“ Милоша Обилића из Америке, одлучног у намери да пронађе наследство које су му преци оставили. У народу је постојало снажно веровање да је благо могуће наћи, али уз доношење жртве. Закопано злато могло се узети само уз одређени ритуал. Овакве приче постоје широм света, а социолог Вернер Зомбарт тврди да приповести о стицању богатства магијским путем, тачније веровање да је постојало једно „доба акумулације блага“, представља предуслов за појаву капитализма. У Западној Европи такво „доба“ трајало је до краја XVIII века, на Балкану столеће касније, када ловце на метале постепено почињу да замењују инжењери који цео регион уводе у индустријску еру.⁵⁸

Није познато да ли је Чедомиљ Мијатовић учествовао у подухватима „лова на благо“ Зна се да је 1892. написао авантуристички роман „Рајко од Расине : приповетка с краја XVII века“ у коме се јавља лик монаха испосника, великог чудотворца с многим натприродним моћима, који је истовремено чувар „блага“ Немањића у

једној пећини у Остри код Чачка, недалеко од планине Вујан и истоименог манастира. Мијатовићев роман карактерише „сладак и китњаст стил“, са пуно моралисања и наивних романтичарско-сентименталних стереотипних књижевних мотива, уз приметан утицај народне епике, бајки и легенди у које се уклапа и лик старца испосника, чувара блага и мудрости живљења. Србија је представљена аркадијским мотивима, а родољубиве тираде књижевних јунака добијају пуно простора. Мијатовић роман, који спада у тривијалну литературу, имао је бројну публику, тако да је до 1929. објављено преко 10 издања. Почетком XXI века поново су оживљене приче о „Немањића благу“ на овом простору, уклопљене у шири митски оквир.⁵⁹

Томе је посебно допринео нови роман о лову на благо (Драган Тодоровић, „Куд се деде Немањића благо?“, 2010) који је у колективној свести поново покренуо снажне и укоренење митске представе и симболе (пећина, змија која чува благо, мудри старац), што је изазвало велику пажњу у јавности. Уследила су тајна прековања, звекет пијука и будака и непроверене гласине како су „неки људи“ пронашли најразноврсније „драгоцености“ Коначно, благо из пећине у Остри код Чачка „званично“ је уврштено у „јавној историји“ међу седам најзначајнијих неоткривених блага Србије.⁶⁰

У сваком случају у питању је популарисање прастаре метаморфозе представа о „девојци-змији“ на закопаном благу. Архаичне подлоге људске свести имају дубок корен. Као и остала бића - чувари блага, змија испољава хтонске и демонске особине, али се „идентификује са жртвом и има

[59] Милош Тимотијевић, „Култ светитеља, места сећања и политички митови: пример манастира Вујан, гробне цркве породице Луњевица“, *Годишњак за друштвену историју* 3 (Београд, 2016), 41.

[60] Momčilo Petrović, „7 skrivenih blaga u Srbiji“, *Kurir*, 4. april 2015. [internet] dostupno na: <http://www.kurir.rs/vesti/drustvo/1726261/7-skrivenih-blaga-u-srbiji>, (preuzeto 7. 9. 2017)

[58] Trajan Stojanović, *Balkanski svetovi: prva i poslednja Evropa* (Beograd : Equilibrium, 1997), 118-119.

изванредну моћ претварања“. Напоре са одржавањем представа одвијају се и различити процеси њихових трансформација са архаичном подлогом (уклета девојка - змија, змија - благо).⁶¹

Шири простор планина Вујан чува древна предања, а појединачни случајеви проналаска злата увек су били сензација. Нешу Марковићу из села Вујетинаца свиње су 1837. наводно изријале ибрик пун злата. Он се хвалио по сеоским славама како је богат, па и код комшије Николе Стевановића, и да има пуну „ћасу“ пара. Суседи су заиста приметили да боље живи, али нису знали на који начин долази до новца. Цела прича дошла је до ушију власти, па и самог господара Јована Обреновића у Чачку.⁶² Нису само Вујетинци „златоносно“ подручје. Забележена је и легенда о закопаном злату на локалитету Бунарине у селу Брђанима испод Вујна.⁶³

Постоји прича како су Кренови (досељени Немци у Чачак), као грађевински предузимачи током копања темеља за зграду Окружног начелства 1875. године пронашли неколико средњовековних звона, као и велику количину злата.⁶⁴ Звона су заиста пронашли и она су сачувана до данашњих дана, али за оставу са златом нема конкретних доказа, осим веровања да им је то био почетни капитал који је омогућио да постану први индустријалци у вароши и који су својим ћеркама за мираз давали чак 3.000 дуката.⁶⁵ Остава са сребрним новцем пронађена је у Чачку и шездесетих година

XX века, када су копани темељи за зграде у центру града. Новац су разграбили и касније продавали грађевински радници. Такви случајеви уопште нису реткост за ужи простор центра Чачка, који је једно велико, богато и до данашњих дана неистражено археолошко налазиште.

Прича о Креновима и њиховом „тајном благу“ не представља никакву необичност. Уосталом, и јавност деветнаестовековне Европе означила је чин „крађе злата“ као незаобилазну тачку за почетну акумулацију капитала и покретање индустријализације. Само онај ко дограби злато стиче моћ, али под условом да се одрекне љубави. Мржња, пакост и завист прате успон моћи злата, да би „клетва“ која прати обожавање новца и користољубља на крају, према пророчанству у које спада и Маркова идеологија, неизоставно сатрла капитализам. Стално се призивао дан „сравњивања рачуна“, односно неизбежна револуција. Према оваквим ставовима сва човекова несрећа започела је због злоупотребе злата.⁶⁶

Многобројне приче о брзом богаћењу и опасностима које прате таква настојања нису плашиле људе. Напротив, потврђивале су веома раширена веровања да је благо ипак могуће пронаћи. Ако се оно можда и не открије, стваране су легенде које по својој занимљивости имају вредност „злата“ Тако се за локалитет Градина и пећину у селу Прилипац код Пожеге везује прича како се се, осим разрушених камених зидова и пуно керамике, могу пронаћи и много вреднији предмети: „На поменутом одсеку има Градина узан а дуг отвор, иза кога настаје пећина, легло чавки. Овај је отвор високо у стени, и до сад није до њега нико доспео. Кажу, да из те пећине испадају неки стари, златни новци, које су сељаци налазили (веле, да их из пећине износе чавке у перју).“⁶⁷

[61] Снежана Самарџија, „Ко се крије испод змијског свлака? : метаморфозе у жанровском систему“, у: *Гује и јакреји : књижевност, култура*, ур. М. Детелић, Л. Делић (Београд : Балканолошки институт САНУ, 2012), 26.

[62] Бранко Перунич, *Чачак и Горњи Милановац 1815-1865* (Чачак : Историјски архив, 1968), 349-350.

[63] Живко Перишић, *Време именом зајамљено...*, 114.

[64] Драгомир Ивановић, *Усамљена кајела* (Београд : Књижевна мисао Милорада П. Милановића, 1934), 36-42.

[65] Милош Тимотијевић, „Град унутрашњости: облици, простори и границе приватног и јавног у 20. веку“, у: *Приватни живот код Срба у двадесетом веку*, ур. М. Ристовић (Београд : Clío, 2007), 583-584.

[66] Најл Фергусон, *Моћ новца : новац и моћ у савременом свету 1700-2000* (Београд : Службени гласник, 2012), 24-27.

[67] Јован Ердељановић, *н. г.*, 161.

Закопано благо налазило се и у драгачевском селу Кривача. На брегу Дивич, код извора Ајдучка вода, хајдуци су закопали злато које народ није смео да ископа. Чак су и извор избегавали. Једне ноћи благо су однеле неке кириције са Јавора, а мештани су ујутро видели да је неко копао поред извора.⁶⁸ Неки други домаћи људи имали су више среће. Према сећању Јовише Славковића из Гуче у селу Вича пронађено је пуно злата. Један човек, по занимању бомбонџија, нашао је закопану лулу од казана за ракију која је била напуњена златом. Такве луле обично су дугачке око два метра и имају пречник око 10 центиметара.

Постепени економски успон домаћег становништва условио је да се створе и легенде о „несталом благу“ појединаца из српског народа. У околини Чачка постоји прича о злату Милентија Дробњака, „владиног посланика“ обреновићевске Србије, који је живео у Пријевору код Чачка, како пише на његовом споменику на локалном гробљу. Легенда каже да су Дробњаци своје злато донели из околине Бјелог Поља, а да је Милентије у Србији постао још богатији, али и да је своје благо закопао у новом завичају испод Овчара и Каблара. Место где је то урадио нико никада није открио, али је зато сачувана прича како је умро оне ноћи када су га на путу нападе виле. Коњ је мртвог газду донео кући, да би изнемогла животиња убрзо и сама угинула. За Милентијевим благом још увек се трага.

У селу Видова, које се налази на путу из Пријевора према Овчарско-кабларској клисури, постоји прича да је „неко“ злато закопано испод виса званог Смиљевац, у близини споменика без икаквог натписа осим знака крста. Многи су говорили како се на том месту из земље појављује светлост. На планини Каблар, која доминира целим подручјем, још увек се преносе

приче о сакривеном злату породице Чвркић. Управо ће најближа околина ових локалитета постати подручје са новим легендама о закопаном благу које су настале током Другог светског рата.

Приче о закопаном благу узбуђују људску машту, покрећу похлепу и потребу обраћања „вишим силама“ Чувена је митска трава „расковник“ која омогућава проналазак блага. У појединим крајевима ову нестварну биљку звали су „златица“, „вречник“ или „самоотворка“ Онај ко је желео да дође до сакривеног злата морао је обавити многе магијске радње, укључујући и приношење жртве. Најчешће су то биле животиње, али се понекад дешавало да жртва буде и човек. Судски извештаји из XIX века повремено сведоче о мрачној и језивој стварности заосталих подручја тадашње Србије и сличним злочинима широм света.⁶⁹

Злато је у српској народној митологији имало велику моћ и вредност, улогу одуховљене материја чије проналажење решава све људске проблеме. Символ је плодности (понекад и женског полног органа) и говори о људској жудњи за светлосту изгубљеног раја. Али, злато се у народним причама никада не добија лако, већ „тешким радом“ који је потребан да се „отвори земља“, сиђе у подземни простор и избори са митским господарем који чува благо. Као и многе друге ствари у митологији и злато може бити узрок уништења и самоуништења, јер поседује и „оностран“ карактер. Суштински, оно по таквом веровању припада свету мртвих са којима живи не могу контактирати без последица. Ипак, такав подвиг могу да остваре само посебни људи, својеврсни „хероји“, особе предодређене да пронађу и што је много важније - задрже злато.⁷⁰

[69] Милорад Веснић, *н. г.*, 176-179; Јеремија Павловић, „Качер и Качерци“, 248.

[70] Љубинко Раденковић, „Симболика злата и сребра у Народној култури“, *Даница* (Београд, 1997), 257-262; Ивица Тодоровић, „Митско злато“, *Брајсџиво X* (Београд, 2006), 130-132.

[68] Никола Ника Стојић, *Анџологија изворној народној сиваралашћива : грајачевке* (Чачак : Легенда; Гуча : Библиотека општине Лучани, 2013), 230.

Модерно доба и трагање за закопаним благом

Током највећег дела XIX века у Србији је употребљаван искључиво ковани новац. Све до 1868, када држава почиње да емитује сопствене металне (бакарне) паре, владало је право валутно шаренило. Употребљавано је чак 43 монета: 10 врста златног, 28 сребрног и пет бакарног новца. Србија 1875. почиње да кује сребрни, а 1879. и златни новац. План да се 1876. у оптицај пусти папирне банкноте није остварен, да би тек оснивањем Народне банке 1884. тај подухват успео, али после формирања значајних резерви злата. Народ није имао поверење у папирне паре, па су у банкама такве новчанице одмах мењали за злато, што је исцрпљивало државне резерве. Касније је почео да се емитује и новац који је имао сребрну подлогу. Био је то почетак стварања модерне државе, уобличавања платног система и све снажнијег увођења папирног новца који није могао да стекне поверење без могућности да се мења за племените метале. Србија је са златном подлогом покривала укупну масу папирног новца у висини од око 45%, да би 1914. покривеност износила чак 116%.⁷¹

Развијен и стабилан финансијски систем био је новост за Србију, где се богатство традиционално чувало закопавањем у земљу. Злато је одлазило тамо одакле је и дошло, могло је да се заборави где је сакривено или да постане плен хајдука и похлепе комшија. Но, мит о злату је опстајао и није се гасио. Са стварањем банака и државне централне банке која емитује новчанице, све се променило. Богатство је постало ствар државне бриге, а вредност новца у папиру променљива и предмет игре неразумљивих и неухватљивих сила.

Када је држава 1915. године пропала, успостављена су „стара правила“ везана за сакривање, тражење и отимање богатства

(злата). Мале комитске дружине пружале су отпор окупатору, али је њихова делатност убрзо прерасла у хајдучију чији је циљ често био стицање злата, једине поуздане валуте у несигурно време. На почетку су новац, злато и драгоцености одузимали од сарадника окупатора, као што је радио хајдук Исидор Бајић из околине Чачка. Међутим, неки други људи у шуми проширивали би „посао“ За таква дела теретили су и самог Бајића који је деловао на простору од Сувобора и Маљена до Каблара и Овчара у Западној Србији. Бајић је преживео рат, али је наставио хајдуковање и после ослобођења. Ухапшен је, а затворску казну издржавао је и са комунистима (Чолаковић, Пијаде). У устанку 1941. најпре је пришао четницима, потом се пасивизирао, мада је био симпатизер партизана, да би 1945. постао први послератни председник Општине Гојна Гора у епохи социјализма. Умро је 1957. године.⁷² Према сећањима његовог потомка Мијодрага Мија Бајића, Исидор му је као дечаку причао како је на чак 28 места сакрио „благо“ Многи његови јатаци касније су проналазили те драгоцености и „добро се обогатили“

Када је у питању чачански крај у Првом светском рату, постоји и непроверена легенда у вези са скривањем предмета из Канцеларије ордена Краљевине Србије на овом простору. Наиме, приликом повлачења 1915. један мајор је на непознатом месту сакрио сва одликовања и остале предмете из своје надлежности на непознатом месту у околини Чачка. Пошто је овај мајор настрадао приликом повлачења преко Албаније, место где је сакрио драгоцености остало је прекривено тајном.

Ипак, и поред многих оваквих и сличних сећања, простор Западне Србије никада није имао тако велике приповести о закопаном благу као источни делови заједничке земље. Локално српско становништво баштинило

[71] Верољуб Дугалић, *Народна банка 1884-1941* (Београд: Југословенски преглед, 1999), 15-23, 29, 40, 51-63.

[72] Горан Џоковић, „Народна предања о хајдуку Исидору Бајићу“, *Зборник радова Народної музеја ХХХV* (Чачак, 2005), 143-144.

је снажна патриотска и ослободилачка осећања, испољавало спремност на буне и лично жртвовање с уверењем да су они и њихови преци заслужни за стварање државе Србије. Истовремено, то је била територија на којој су живели веома сиромашни сељаци на малом земљишном поседу. Био је то живот у „вечитој“ оскудици.⁷³

То је, заправо, и један од разлога за планетарну популарност „прича о злату“ Наиме, у изразито сиромашним друштвима социјални статус тешко се мења, осим путем разбојништва или деловањем „натприродних сила“ Из народних прича је познато да се без такве помоћи благо, посебно злато, не може наћи. Из тих разлога у екстремно пауперизованим људским заједницама приче о проналаску закопаног блага често имају срећан крај. Проналазача без икаквих препрека и великих заплета очекују богатство и потпуна људска срећа. Код богатијих друштава није тако, јер се у стицању иметка више цени упоран и исцрпљујући рад. Зато се пронађено злато обично везује за „проклетство“ и представља својеврстан „неморал“ Сличне негативне ставове према пронађеном благу могу имати и сиромашна друштва која не трпе нагли економски напредак својих чланова. Такве заједнице најчешће су заинтересоване за одржавање статичних односа у друштву, па се све промене осуђују, посебно ако се неко нагло обогати. Зато се у причама стално наглашава како копачима злата и њиховим породицама прети велика опасност, као и целој заједници у којој живе. Наглашавају се многи детаљи који говоре да се ископано благо и када се нађе (после огромних искушења) ипак губи и нестаје (варијанте су разнолике), чиме се цела заједница враћа у пробитно „хармонично“ стање.⁷⁴

[73] Милош Тимотијевић, „Патриотски‘ и ‘реалан‘ простор: подручје планине Рудник у Краљевини Југославији (1918-1941)“, *Зборник радова Народне музеје ХЛП* (Чачак, 2012), 73-88.

[74] Zoja Karanović, *н. г.*, 35-39.

Такве приче веома су популарне и имају глобалну распрострањеност, па се у многим варијантама могу наћи и на простору Западне Србије. Оне говоре како су имање, злато и богатство пролазни, а да је друштвени статус у заједници много важнија вредност. Злато се понекад појављује и као симбол избављења, враћања дугова и повратка на очински, частан патријархални живот, када је то злато и зарађено.⁷⁵

Највећи број села Србије између два светска рата живео је изван индустријске цивилизације која је споро продирала у аграрне заједнице. Народ заправо није ни знао за друге метале осим злата, сребра, бакра, гвожђа, олова, калаја и цинка. Племенити метали имали су посебно поштовање („највећа се цена даје злату, али га по селима најмање има“). На селу се није ни могло наћи пуно златног накита и новца. Злато је била реткост и предмет силне жудње. Девојке са низом дуката око врата биле су „на цени“, без обзира да ли су лепотице. Заправо, злато се није ни рачунало у накит, већ богатство које треба изложити да би се повећао углед такве личности у сеоском друштву. Накит је већином био од сребра, најчешће месингани, док је кићење биљем било најпопуларније. Постојали су сиромашни људи који никада у животу нису ни поседовали било који златни предмет: „Такви, кад би им ко пружио златан новац, не би га смели примити, бојећи се да није лажан.“ Уосталом, нововековни Срби се у својим селима традиционално нису бавили обрадом метала, већ су га куповали у варошима или су такве предмете набављали од Рома (Цигана) који су били први ковачи.⁷⁶

[75] Миленко Филиповић, *н. г.*, 557-559.

[76] Петар Петровић, „Живот и обичаји народни у Грузи“, у: *Груза : насеља, ѿрекло сѿановнишѿва, обичаји*, пр. Б. Челиковић (Београд : Службени гласник, САНУ, 2010), 411-412, 425; Јеремија Павловић, „Живот и обичаји народни у Крагујевачкој Јасеници у Шумадији“, у: *Јасеница : насеља, ѿрекло сѿановнишѿва, обичаји*, пр. Б. Челиковић (Београд, Службени гласник, САНУ, 2011), 311-312.

Метал је сељацима увек био потребан, укључујући и злато, не само за подизање угледа, већ и за многе ритуалне радње. Постојало је веровање да би кроз жито, које се одвоји за семе, требало провући златан новац како би ново жито које расте на њиви било чисто. Богати сељаци понекад су дука-том даривали свештеника који свети славску водицу. Народ је веровао да на тај начин награђује попа и „купује здравље“ Зато се и давао златник, како би били здрави „као дукат“ Добијена освећена славска водица користила се за оздрављење болесника и освећење имања у нади да ће се спречити „штета“ Злато је било важно и за свадбене обичаје. Када се девојка „капарисала“, у богатијим селима давало се три до пет дуката, а када би се испросила даривани су накит и ниска златника.⁷⁷

Према сећањима историчара Ради-воја Бојовића из Чачка, у селу Милићевци постојао је обичај да се дукати на Видовдан износе напоље из куће и ређају по ћилиму који се постави на траву, да злато „види Видовдан“ Проблем је био у томе што су такве драгоцености могле да виде и комшије, а затим за дукате да сазнају и хајдуци. Зато се злато морало добро крити, најчешће у земљу. Међутим, у селу Јездини постоји веровање како закопано злато све дубље тоне у тло. Земља, једноставно, „гута“ злато.

Легенде о закопаном благу и чудесним бићима настајале су спонтано. У селу Корићани код Крагујевца постојао је један стари, скоро затрпани бунар, за који се по причи веровало да чува закопано благо и „да код њега за време лепе месечине играју виле“ Благо се могло најавити и у сну, а показати по пламену, чак кандилу које гори на таквом месту. Свакако да се скривено злато није могло наћи без магијских радњи, а оне су, нажалост, биле стално

променљиве, флуидне и неухватљиве. Зато је веровање у постојање блага било тврдо и непоколебљиво.⁷⁸

Монетаризација злата укључила је овај метал у трговачке трансакције, а емитовање папирног новца преместило је злато у трезоре као облик „подлоге“ и гаранције валуте која није у оптицају. „Митско“ злато остало је „подлога“ у народним веровањима, али све више у повлачењу испред стега модерне државе. Тако се злато све више „бирокуратизовало“ и постајало предмет „обичне рачунице“ Стицање, чување и разметање богатством добило је нове видове, просторе и облике.

„Тајна“ драгоцености Карађорђевића и легенде о „четничком злату“

Нове легенде о закопаном благу у околини Чачка и Западној Србији везују се за период Другог светског рата, посебно улогу снага генерала Михаиловића (ЈВУО). Међутим, већ током Априлског рата 1941. Управа двора Карађорђевића покушала је да сачува многе вредне предмета како не би постали плен окупатора. Према досадашњим сазнањима драгоцености су упаковане у 17 сандука, а затим евакуисане из Београда. Путовања ових сандука током рата, као и њихова судбина после ослобођења, нису у потпуности познати. Постоји низ замршених прича и наговештаја. Један од тих сандука је сачуван и његов садржај данас се налази у музејским збиркама. Претпоставља се да је део вредних, скупоцених и раскошних предмета Карађорђевића ипак покраден и развучен 1941, као и после 1945. године када су комунисти дошли на власт.⁷⁹

Део драгоцености Карађорђевића сакривен је и на ширем простору чачанског

[77] Петар Петровић, *н. г.*, 456, 582; Никола Пантелић, *Наслеђе и савременост: друшћивени живој у селима чачанској и јорњомилановачкој краја* (Београд: Етнографски институт САНУ, 1991), 114-116.

[78] Петар Петровић, *н. г.*, 602-604.

[79] Душан Бабац, Александар Огњивић, *Тајне краљевској блаја* (Београд: Evro Book, 2016), 207-214.

краја. Наиме, архива многих министарстава Краљевине Југославије допремљена је непосредно пред почетак рата у Чачак. Међу многим сандуцима налазила се и архива Двора Карађорђевића, која је брижљиво сакривена. Према сећању савременика ова архива била је упакована у типизирани сандуке. Наводно је било око 50 сандука малих димензија (80x40x40 цм). Сандуци нису били закључани, а војне власти издале су строго наређење да се не отварају. Није било лако на брзину организовати успешно сакривање овог важног транспорта. Неколико дана пред почетак рата капетан Мишић, који је обезбеђивао архиву, понудио је чачанском кафеџији Василију Лазовићу да у његовом дворишту закопа сандуке. Лазовић је одбио понуду коју су том приликом прихватили Ђурђе Станић и Мићо Љубивојевић из села Атенице код Чачка. Станић је био бивши жандарм, али и наводно проблематичан човек који је током рата био и егзекутор. Љубојевић је био рабација и воденичар у воденици Раша Гавровића у Атеници. Према ономе што се данас зна, њих двојица су у свом селу сакрили све поверене сандуке.⁸⁰

Ова „тајна“ акција била је најављена још 11. јануара 1941. када је потпуковник Обрен М. Томић локалним властима у Чачку најавио да ће у варош доћи посебна комисија како би пронашла подобне локале и просторије за смештај „војне архиве трајне вредности“⁸¹

Један део тих сандука био је закопан у Атеници, поред воденице у којој је Љубојевић радио и живео. Пошто је 1942. по наређењу четничког команданта села Радомира Шипетића морао да се исели из воденице, Љубојевић је сакривене сандуке однео својој кући. Премештање није остало неоткривено. Шипетић је тешким батинама

добрио Љубојевићево признање где их је сакрио, њих пет, а они су потом ископани и запрежним колима одвезени код куће Гвозена Стеванчевића. Наводно су сви сандуци већ били отворени, а архива у нереду. На крају, све је предато Радомиру Шипетићу и његовом пратиоцу Велибору Ђирковићу, као и Ђурђу Петковићу, командиру једне четничке чете из Драгачева. У исто време откривена је и архива сакривена код Ђуле Станића. Приликом откопавање ове архиве поред Станића присутни су били Спасоје и Војимир Дилпарић, као и један непознати човек из села Бањице код Чачка који је као војник за време Априлског рата учествовао у њеном закопавању. Били су ту и Ђурђе Петковић и Јаков Шипетић из Атенице. Изгледа да је приликом премештања ових сандука један случајно пао и отворио се. Испоставило се да осим архивске грађе у њима има и драгоцености. Људи који су присуствовали тој сцени запамтили су сјај једног великог крста украшеног дијамантима, затим један сребрни чирак, као и друге драгоцености (есцајг, кандила, посуђе). Али, и пре него што се један сандук „случајно“ отворио, присутнима је било необично што су тако мали сандуци испуњени „само“ архивском грађом веома тешки, јер су морали да их палијама насуљавају на запрежна кола. У транспорту је учествовало пуно људи, да би сандуци на крају били одвезени у село Трnavу, а потом у Виљушу. Немци стационирани у Чачку брзо су сазнали за целу акцију. Ускоро су уследила хапшења и саслушавања. Зна се да су на ислеђивање ишли Лазар Поповић и Мићо Љубојевић из Атенице. Истрагу је водио посебан официр Гестапоа, било је пуно притисака, многима су нуђене велике награде (милион динара) да открију где се сандуци налазе, а једно време Поповић је тајно праћен.⁸²

Није прошло пуно времена, а Немци су већ сазнали где су четници сакрили архиву

[80] Вук Петронијевић, Димитрије Јањић, *Нејокопени : монографија Атенице и Кулиноваца* (Чачак : Међуопштински историјски архив, 1981), 282-284.

[81] Горан Давидовић, Лела Павловић, *Историја Чачка : хронологија од праисторије до 2000. године* (Чачак : Међуопштински историјски архив, 2009), 338.

[82] Вук Петронијевић, Димитрије Јањић, *н. г.*, 282-284.

и драгоцености. Они су најпре открили два сандука код Спасоја Дилпарића, да би потом (24. новембра 1942) у Чачак дошао њихов тумач под именом Фрај, са специјалним задатком трагања за дворском архивом. За петнаест дана (8. децембра) Немци су узели још четири сандука коју били похрањени код Дилпарића. Заплена је извршена после брзог препада на његову кућу у Виљуши. Том приликом Немци су у селу убили три младића. Према сумњичењу равнатораца један комуниста је окупаторске јединице упутио на кућу Дилпарића, пошто је после тортуре у затвору открио место чувања сандука. Према писаном извештају Немци су поред документације однели и многа одликовања спакована са архивом. Том приликом Спасоје Дилпарић је доспео у немачки затвор, где је утамничен заједно са другим таоцима. После изласка из затвора вратио се у своје село, где га 14. августа 1943. хватају партизани под вођством будућег народног хероја и чувеног ознаша Раденка Мандића. Дилпарић је био ратник из Првог светског рата, солунац, истакнута личност у свом крају и следбеник генерала Михаиловића. То је и био разлог што су га ухватили и одмах обесили као чин освете за убијене симпатизере комуниста. Међутим, постоји и веровање да је Раденко Мандић обесио Спасоја Дилпарића и због тога што није хтео да му ода место где је сакрио драгоцености Карађорђевића.⁸³

Шта се све налазило у сандуцима који су сакривани на простору Атенице и Виљуше и какве је све тајне Спасоје Дилпарић однео у гроб можемо само да нагађамо. Локална легенда говори да заправо нису баш сви сандуци пронађени и да трава која у облику круга расте испод дрвета на коме је Спасоје обешен има плаву боју. Породична традиција

говори да је умро на вешалима пре него што је ћерци успео да каже где је сакрио благо. Сличне приче везују се и за хапшење владике Николаја Велимировића у манастиру Благовешење у Овчар Бањи 1941. године. Још увек је тајна шта су све Немци том приликом нашли и однели.

Потрага за „четничким златом“ које су јединице ЈВУО добијале од Енглеза током рата представља нову етапу у деловању древних митских матрица на понашање људи. Ове потраге најчешће су се везивале за простор Овчарско-кабларске клисуре. Стари митски слојеви колективне свести и предања мешали су се са модерним легендама. Али, није све било везано за „четнике“ Нова етапа „златне грознице“ започела је 1963. када је Драгослав Чвркић на локацији званој Ридови пронашао улаз у подземне јаме и пећине. Није одмах почео да копа, већ је сачекао да окопни снег и дође пролеће. Знао је за приче о „закопаном благу“ на Каблару. Пошто није могао сам да прошири отвор у подземне улазе, позвао је Драга Љубичића, такође са Каблара. Наишли су на „змије шарке“, разбили један земљани лонац и продрли у још једну већу јаму испод површине земље. Вест о њиховом открићу брзо се пронела по селу. Свашта се могло чути: да су пронађене људске и животињске кости, разни предмети, али и да се фењери, свеће и лучеви увек гасе у јамама, тако да нису могли продрети дубље у планину. У потрагу су се укључила и деца, па је једна група дечака у некој трулој платненој кеси пронашла сјајне металне предмете за које су веровали да је злато. Новине су извештавале како су то у ствари биле месингане апликације за старинску одећу. Сви су поверовали да је у питању право злато. Предраг Гаврић, један од дечака, причао је колико је пута улазио у отворе и шта је све доживео. Помама за златом условила је да се повремено окупе у земљи окупи и тридесетак људи. Сви су знали за стару сеоску легенду која

[83] Горан Давидовић, Милош Тимотијевић, *Запамћена прошлост. Историја равнотораца чачанског краја, књ. 2. Слейта мржња и крвава освета. Окупација и грађански рат 1942–1943. године* (Чачак : Народни музеј, Међуопштински историјски архив; Горњи Милановац : Музеј рудничко-таковског краја; Краљево : Народни музеј, 2003), 144-145, 153, 258.

каже како су Турци затворили тајни улаз у пећину Турчиновац и тако „поморили“ читав један српски збег. Веровало се да је тај улаз коначно пронађен. На крају је интервенисала милиција и забранила улаз у планинске јаме и отворе (званично, да спречи евентуалне несреће и повређивања). Новине су изнеле резултате истраживања пећине Турчиновац из 1955. и чињеницу да су унутра пронађене греде и згариште, што је потврдило да је некада у њој било људских активности.⁸⁴

Пећина, до које је кнез Васо Поповић 1826. покушавао да дође скелама, заиста је истраживана 1955. године. Планинари су пронашли остатке старих фресака, како се то њима тада чинило, и урезана имена људи који су 1892. били у пећини. Већ тада је у новинама забележена легенда како из пећине постоји излаз на другој страни Каблара, али је незнано када зазидан и заливен оловом и камењем.⁸⁵ Према сећању Мита Јовића из Рожаца, који је био у групи дечака која је истраживала тај „други улаз“ 1963, све је било веома узбудљиво. Пронашли су заиста 17 „златних“ предмета и поделили их другој деци у локалној школи. Јовић је један украс поклонио и извесној девојчици. Милиција је убрзо привела децу на „преваспитавање“ Признали су које све добио „украсе“, па су сви они враћени, осим једног. Мито и поред свих притисака није открио да је један „украс“ поклонио својој симпатији. И она је ћутала. У сваком случају, Јовић је и данас убеђен да је као дечак пронашао злато.

Злато је за време Титове епохе пронађено и у драгачевском селу Пшаник. До њега су дошла двојица „Турака“ који су из Кладнице дотерали стоку у Котрашку земљорадничку задругу за продају. После ислате новца распитали су се за извор Арач.

[84] Миле Мојсиловић, „Да ли пронађен други улаз у пећину на Каблару?“, *Чачански глас* бр. 18, Чачак, 28. март 1963, 5.

[85] Стеван Панарин, „Освојена пећина на Каблару“ *Чачански глас* бр. 18, Чачак, 11. мај 1955, 7.

Сељаци су их одвели на то место, а они су само ћутали и нешто записивали. Следеће ноћи тајно су дошли до извора и ископали благо. Мештани су цео случај пријавили милицији, али док је она стигла „Турци“ су далеко одмакли. Потрага је била неуспешна, јер када су продавали стоку у Котражи њихова имена и место становања нису забележени, тако да „свемогућа“ Титова УДБ-а није успела да пронађе и поврати отето благо.⁸⁶

Током Другог светског рата настале су легенде о великом „четничком злату“ које су снаге генерала Михаиловића (ЈВУО) добијале од западних савезника (Велике Британије и САД). Настао је нови мит који се наслањао на старије матрице, при чему је таквим начину размишљања био склон и највиши државни врх социјалистичке Југославије (Јосип Броз Тито и Александар Ранковић), који је 1965. у Овчарско-кабларској клисури неуспешно трагао за закопаном „четничким благом“⁸⁷ Уверење да су четници ипак успели да велике количине драгоцености (злата, дијаманата и осталог драгог камења) ипак сакрију на ширем простору Равне горе живо је и данас, а трагачи за „изгубљеним благом“ редовно обилазе простор од Сувобора до Овчара.⁸⁸

Вечни сјај митског злата

Приче о закопаном благу, најчешће злату, постоје и на простору Западне Србије. Због чињенице да су становници овог подручја потомци људи који су се у пусте пределе доселили крајем XVIII и почетком XIX века, легенде о закопаном благу немају

[86] Милош Росић, *н. г.*, 179.

[87] Овом приликом неће се презентовати прича о „четничком злату“, јер је тој теми посвећена посебна публикација: Милош Тимотијевић, *Злато четника и њарџизана – деконструкција једног мита : финансије, грађански рај и оштор окупајтору у Србији и Југославији 1941-1945* (Београд : Службени гласник, 2018).

[88] Живко Перишић, *Сачувана ојњишија : Леушићи* (Горњи Милановац : Културни центар, 2014), 192-196.

древну прошлост, али се наслањају на старе матрице митског размишљања које су карактеристичне за све људе и пределе света. То је један од разлога што је разрушена насеља, тврђаве, храмове, гробља и споменике веома брзо „населила“ људска машта покренута снажним и старим веровањима да је могуће досећи до закопаног блага.

Ако се посматра структура прича о закопаном благу у Западној Србији, лако је доћи до закључка да се не разликује од истоветних приповести и на другим српским етничким просторима, али и легендама које постоје код свих народа. Мешавина проверених материјалних и историјских чињеница и необуздане фикције главна је карактеристика свих прича о закопаном благу.

Ако би се прецизније одређивала најзначајнија „златоносна“ подручја, то су сигурно планина Рудник, Овчарско-кабларска клисура, шира територија око планине Вујан, а потом и Драгачево. Свакако да су и неке друге локације „препуне блага“ (почев од самог центра Чачка, на пример, па до значајних археолошких локација попут праисторијских хумки у Атеници). Нека нова истраживања донеће сасвим сигурно и прецизнији попис налазишта митског злата.

За простор Западне Србије, посебно ширу територију Чачка, карактеристичне су најновије приче о закопаном благу настале у XX веку које се везују за многе људе и догађаје из Другог светског рата, најчешће војску генерала Михаиловића (ЈВУО), односно „четнике“ у свакодневном говору. Али и ове приче наслањају се на старе матрице и „живе“ упоредо са „старим“ веровањима у нека друга, обично „древна блага“ која нису изгубила свој сјај у људској машти. У сваком случају, митско злато постоји и на подручју Западне Србије, редовно узбуђује људску машту и насељава још увек тајне и неиспитане просторе традиционалних и модерних народних веровања.

ИЗВОРИ

Објављени архивски извори:

Перунички Бранко, Чачак и Горњи Милановац 1815-1865 (Чачак : Историјски архив, 1968)

Антропогеографска и етнолошка истраживања терена:

Драгић Михаило, „Гружа“, у: *Гружа : насеља, њорекло сџановнишџва, обичаји*, пр. Б. Челиковић (Београд : Службени гласник, САНУ, 2010), 7-245.

Ердељановић Јован, „Доње Драгачево“, у: *Драгачево : насеља, њорекло сџановнишџва, обичаји*, пр. Б. Челиковић (Београд : Службени гласник, САНУ, 2010), 7-249.

Маринковић Радован М., *Јеличке лејенде : народна ѓредања и завешџања* (Чачак : Чачански глас, 1977)

Мишковић Јован, „Опис Рудничког округа“, у: *Руднички округ, Рудничка Морава : насеља, њорекло сџановнишџва обичаји*, пр. Б. Челиковић (Београд, Службени гласник, 2011), 8-372.

Павловић Јеремија , „Качер и Качерци“, у: *Качер : насеља, њорекло сџановнишџва, обичаји*, пр. Б. Челиковић (Београд : Службени гласник, САНУ, 2010), 139-379.

Павловић Јеремија, „Живот и обичаји народни у Крагујевачкој Јасеници у Шумадији“, у: *Јасеница : насеља, њорекло сџановнишџва, обичаји*, пр. Б. Челиковић (Београд, Службени гласник, САНУ, 2011), 275-555.

Павловић Јеремија, „Јасеничанка - живот и рад женскиња у Крагујевачкој Јасеници у Шумадији“, у: *Јасеница : насеља, њорекло сџановнишџва, обичаји*, пр. Б. Челиковић (Београд : Службени гласник, САНУ, 2011), 557-635.

Павловић Љубо, „Колубара и Подгорина : антропогеографска проматрања“, у: *Колубара и Подгорина : насеља, њорекло сџановнишџва, обичаји*, пр. Б. Челиковић (Београд : Службени гласник : САНУ, 2011), 7-771.

Павловић Љубо, „Ужичка Црна Гора“, у: *Ужички крај : насеља, њорекло сџановнишџва, обичаји*, пр. Б. Челиковић (Београд : Службени гласник, САНУ, 2010)

Пантелић Никола, *Наслеђе и савременост : друшџвени живош у селима чачанској и ѓорњомилановачкој краја* (Београд : Етнографски институт САНУ, 1991)

Перишић Живко, *Време именов зајамђено : рудничко-џаковски крај* (Горњи Милановац, Музеј рудничко-таковског краја, 2002)

Перишић Живко, *Сачувана ођњишџа : Леушићи* (Горњи Милановац : Културни центар, 2014)

Петровић Петар, „Живот и обичаји народни у Грузи”, у: *Груза : насеља, њорекло сѣановнишѣва, обичаји*, пр. Б. Челиковић (Београд : Службени гласник, САНУ, 2010), 247-833.

Ракић Милоје, „Качер”, у: *Качер : насеља, њорекло сѣановнишѣва, обичаји*, пр. Б. Челиковић (Београд : Службени гласник, САНУ, 2010), 7-137.

Савовић Саша, *Срце у камену : крајѣуѣаши и усамљени надѣробни сѣоменици рудничко-ѣаковској краја* (Београд : Службени гласник; Горњи Милановац : Музеј рудничко-таковског краја, 2009)

Стојић Никола Ника, *Драјачевске ѣриче и ѣредања* (Чачак : Огранак Вукове задужбине, 2005)

Стојић Никола Ника, *Анѣолоѣија изворној народној сѣваралашѣва : драјачевке* (Чачак : Легенда; Гуча : Библиотека општине Лучани, 2013)

Трнавац Миливоје, *Само су смрѣи и сѣштине : ѣеѣровско ѣробље и друје жрѣвѣ села Гојна Гора у рајѣу 1941-1945* (Гојна Гора : М. Трнавац, Одбор за Други помен петровском гробљу Гојне Горе, 2011)

Филиповић Миленко, *Таково : насеља, њорекло сѣановнишѣва обичаји*, пр. Б. Челиковић (Београд : Службени гласник, 2010)

Сећања, мемоари, путописи:

Вујић Јоаким, *Пуѣшешѣвѣ ѣо Србији. Књѣа друја* (Београд : Српска књижевна задруга, 1902)

Ивановић Драгомир, *Усамљена кајѣла* (Београд : Књижарница Милорада П. Милановића, 1934)

Каниц Феликс, *Србија земља и сѣановнишѣво : од римској доба до краја XIX века. Књ. 1* (Београд : Српска књижевна задруга, Рад, 1986)

Херберт Вивијан, *Србија : рај сѣромашних* (Београд : Службени гласник, 2010)

Хердер Сигмунд, *Рударско ѣушовање ѣо Србији сѣроведено 1835. ѣодине ѣо налоју Владе Кнежевине Србије* (Београд : Службени Гласник, 2014)

Интернет извори:

Petrović Momčilo, „7 skrivenih blaga u Srbiji”, Kurir, 4. april 2015, [internet] dostupno na: <http://www.kurir.rs/vesti/drustvo/1726261/7-skrivenih-bлага-u-srbiji>, (preuzeto 7. 9. 2017)

Petrović Nikola, „Zakopano blago na planini Ješevac”, [internet] dostupno na: <http://www.gminfo.rs/index.php/2017-06-09-11-36-28/riznica/4214-zakopano-bлаго-na-planini-jesevac>, (preuzeto 8. 9. 2017)

Штампа:

Чачански глас, 1950-1990.

Литература

Бабац Душан, Огњевић Александар, *Тајне краљевској блаја* (Београд : Evro Book, 2016)

Бојовић Бошко, *Византија-Балкан-Европа : ѣриѣагносѣи и оносѣраносѣи* (Београд : Службени гласник, 2014)

Братић Добрила, „Тајна закопаног блага или сан о богаћењу преко ноћи”, *Гласник Еѣтноѣрафској инсѣиѣуѣа XL* (Београд, 1991), 91-101.

Brodel Fernan, *Materijalna civilizacija, ekonomija i kapitalizam od XV do XVIII veka. Druga knjiga. Igre razmene* (Beograd : Službeni list SRJ; Novi Sad : Stilos, 2007)

Brodel Fernan, *Materijalna civilizacija, ekonomija i kapitalizam od XV do XVIII veka. Prva knjiga. Strukture svakodnevice: moguće i nemoguće* (Beograd : Službeni list SRJ; Novi Sad : Stilos, 2007)

Васић Милоје, *Злашѣни и сребрни новац касне анѣишке (284-450) из збирке Народној музеја у Беоѣрагу* (Београд : Народни музеј, 2008)

Васић Растко, „Сребро и злато V и IV век пре н. е. у Србији”, *Зборник радова Народној музеја XXIV* (Чачак, 1995), 5-16.

Васић Растко, „Сребро и злато Илира и Келта на централном Балкану”, *Зборник Маѣишѣе срѣске за класичне сѣудује 6* (Нови Сад, 2004), 204-208.

Veselinović-Šulc Magdalena, „Zlato i srebro u srpskohrvatskoj narodnoj poeziji”, *Folklor u Vojvodini 8* (Novi Sad, 1994), 52-60.

Веснић Милорад, „Празноверице и злочини с народитим погледом на празноверицу о закопаном благау”, *Годишњица Николе Чуѣића XIV* (Београд, 1894), 146-208.

Vilar Pierre, *Zlato i novac u povijesti : 1450-1920* (Beograd : Nolit, 1990)

Врбавац Ђуро, *Никола Милићевић Луњевица са сликама. Чѣшврѣо ѣреѣађено издање* (Пожаревац : Штампарија Ђорђа Наумовића, 1902)

Давидовић Горан, Тимотијевић Милош, *Зайамњена ѣрошлосѣи. Исѣорија равноѣораца чачанској краја, књ. 2. Слеја мржња и крвава освѣша. Окуѣаѣија и ѣрађански рајѣ 1942-1943. ѣодине* (Чачак : Народни музеј, Међуопштински историјски архив; Горњи Милановац : Музеј рудничко-таковског краја; Краљево : Народни музеј, 2003)

Давидовић Горан, Павловић Лела, *Исѣорија Чачка : хронолоѣија од ѣраисѣорије до 2000. ѣодине* (Чачак : Међуопштински историјски архив, 2009)

Дугалић Верољуб, *Народна банка 1884-1941* (Београд : Југословенски преглед, 1999)

Evola Julijus, *Pobuna protiv modernog sveta* (Čačak : Beograd : Gradac K, 2010)

- Егерић Мирослав, „Злато Скадра : о нужностима и жељама у народној епској поезији”, *Лешојис Мајице српске*, год. 182, књ. 478, св. 5 (Нови Сад, 2006), 892-898.
- Karanović Zoja, *Zakopano blago – život i priča* (Novi Sad : Bratstvo-Jedinstvo, Institut za jugoslovenske književnosti i opštu književnost Filozofskog fakulteta, 1989)
- Levi-Stros Klod, *Mit i značenje* (Beograd : Službeni glasnik, 2009)
- Лома Светлана, „Античко доба”, у: *Рудник, шайаћ висина*, ур. Р. Љушић (Београд : Службени гласник, 2014), 240-259.
- Милосављевић Оливера, *Горски цареви : хајдучија у Чачанском и Рудничком округу у другој половини 19. века* (Чачак : Међуопштински историјски архив, 2016)
- Николић Радојко, *Камена књија њредака : (о најћисима са најробних сћоменика зајадне Србије)* (Београд : Задруга, 1979)
- Петронијевић Вук, Јањић Димитрије, *Нећокорени : монографија Аћенице и Кулиноваца* (Чачак : Међуопштински историјски архив, 1981)
- Познановић Раде В., „Легенде у ужичком крају”, *Ужички зборник* 13 (Титово Ужице, 1984), 423-440.
- Раденковић Љубинко, „Симболика злата и сребра у Народној култури”, *Даница* (Београд, 1997), 255-266.
- Радић Весна, Котарац Марина, „Средњовековни новац оставе из Коштунића из Народног музеја у Чачку”, *Зборник радова Народног музеја XXXVIII* (Чачак, 2008), 83-92.
- Радојчић Светозар, „Злато у српској уметности XIII века”, *Зограф* 7 (Београд, 1977), 28-35.
- Росић Милош, *Рћи* (Београд : Одбор за прочитање села САНУ, 1995)
- Самарџија Снежана, „Ко се крије испод змијског свлака? : метаморфозе у жанровском систему”, у: *Гује и јакреји : књижевности, кулћура*, ур. М. Детељић, Л. Делић (Београд : Балканолошки институт САНУ, 2012), 13-41.
- Словенска мићолоћија. Енциклопедијски речник*, ред. С. М. Толстој, Љ. Раденковић (Београд : Zepher book world, 2001)
- Спремић Момчило, *Десћоћ Ђураћ Бранковић и њећово гоба* (Београд : Српска књижевна задруга, 1994)
- Stojanović Trajan, *Balkanski svetovi : prva i poslednja Evropa* (Beograd : Equilibrium, 1997)
- Тимотијевић Милош, „Култ светитеља, места сећања и политички митови: пример манастира Вујан, гробне цркве породице Луњевица”, *Годишњак за друшћивену исћорију* 3 (Београд, 2016), 33-63.
- Тимотијевић Милош, „Balkanski savez 1953-1954. i jugoslovenska slika политичког i географског окружења”, *Istorija 20. veka* 1 (Beograd, 1998), 109-128.
- Тимотијевић Милош, „’Патриотски’ и ’реалан’ простор: подручје планине Рудник у Краљевини Југославији (1918-1941)”, *Зборник радова Народног музеја XLII* (Чачак, 2012), 73-88.
- Тимотијевић Милош, „Град у унутрашњости: облици, простори и границе приватног и јавног у 20. веку”, у: *Приваћни живоћ код Срба у двадесетом веку*, ур. М. Ристовић (Београд : Clío, 2007), 579-611.
- Тимотијевић Милош, „Шест деценија рада Народног музеја у Чачку 1952-2012”, у: *Сћоменица Народног музеја у Чачку 1952-2012*, ур. Д. Рајић (Чачак : Народни музеј, 2012), 15-110.
- Тодоровић Ивица, „Значење злата : специфични семантички простори митологије злата у српској народној традицији : некад и данас”, у: *Традиција – фолклор – идентћићей*, ур. Гордана Благојевић, Ивица Тодоровић (Сремски Карловци : Академија Српске Православне Цркве за уметности и конзервацију, 2010), 265-316.
- Тодоровић Ивица, „Митско злато”, *Брайсћиво* X (Београд, 2006), 113-134.
- Фергусон Најл, *Моћ новца : новац и моћ у савременом свећу 1700-2000* (Београд : Службени гласник, 2012)
- Џоковић Горан, „Народна предања о хајдуку Исидору Бајићу”, *Зборник радова Народног музеја XXXV* (Чачак, 2005), 139-152.
- Шуица Марко, „Средњи век”, у: *Рудник : шайаћ висина*, ур. Р. Љушић (Београд : Службени гласник, 2014), 260-284.

LEGENDS OF THE BURIED TREASURE OF WESTERN SERBIA

In Western Serbia the legends of the buried treasure, usually gold, are not as numerous as in some other territories of the common state, but they exist and they have been continuously transmitted and renewed by every new generation of people. This paper does not establish a complete list of legends, nor does it mention all the toponyms which are rumoured to hide gold. It presents the outspread and basic structure of the identified mythic phenomenon and then, according to the existing theoretic works and analysis of original sources of different origin, it offers explanations of the examined occurrence. The legends of the buried treasure have been classified according to the historical periods during which the "treasure" is said to have been hidden. However, this territory of Serbia is characteristic for "new legends" of the buried treasure related to people and events from the Second World War.

Most of the stories concern the territory around the mountain Rudnik, which has been a large ore deposit since prehistoric times and whose exploitation was uninterrupted during the Antique, Medieval and Ottoman period. The next extremely important territory connected with

the stories of the buried treasure is Ovčar-Kablar Gorge. As in all other parts of the world, there is a strong belief that buried treasures can be found in old ruined settlements, forts, temples and cemeteries and the region of Dragačevo is especially well-known for such legends.

If we observe the structure of stories of the buried treasure on the territory of Western Serbia, it can be easily concluded that they are not different from the same legends originating from other Serbian ethnic areas, as well as from legends that exist in all nations. A mixture of confirmed material and historical facts and unlimited imagination is the main characteristic of all the legends of the buried treasure.

Funds of the Yugoslav Army in the Fatherland under the command of the general Mihailović deserve a special mention. It has never been possible to make war without financial resources, which have also become important for guerrilla warfare in modern times. Namely, the provision of sufficient quantities of war and medical material, that is, money and gold to buy this material, represents one of the basic conditions for successful guerrilla warfare on the occupied territory anywhere in the world.

Miloš TIMOTIJEVIĆ, PhD

LES LÉGENDES SUR LE TRÉSOR ENFOUI DE LA SERBIE DE L'OUEST

Les légendes sur le trésor enfoui, de l'or le plus souvent, ne sont pas aussi nombreuses sur l'espace de la Serbie de l'ouest, en comparaison avec d'autres territoires de l'état commun, mais elles existent tout de même, se transmettent depuis des siècles et se renouvellent en permanence dans chaque nouvelle génération de personnes. En cette occasion, un recensement de toutes les légendes ne fut pas effectué, ni des toponymes pour lesquels on „raconte“ qu'ils dissimulent de l'or. Un phénomène mythique marquant est exposé, son étendue, sa structure élémentaire et puis, d'après les travaux théoriques de jusqu'à présent et les analyses des matériaux originels d'origine différente, ils fournissent des explications sur le fait qui est examiné. Les légendes sur le trésor enfoui sont classifiées selon les périodes historiques pour lesquelles on suppose que le „trésor“ fut précisément enfoui, par quoi concernant cet espace de la Serbie les „nouvelles légendes“ sur le trésor enfoui sont caractéristiques, qui sont liées aux gens et aux événements de la Deuxième Guerre mondiale.

Le plus grand nombre d'histoires s'attache au territoire autour de la montagne du Rudnik qui depuis l'époque préhistorique fut déjà un grand gisement dans lequel l'exploitation minière ne cessa pas durant les périodes antiques, médiévales et ottomanes. Une autre région extrêmement importante à laquelle sont liées les histoires sur le trésor enfoui sont les Gorges d'Ovčar-Kablar. Tout comme dans toutes les autres parties du monde, il existe des convictions fermes que dans les colonies, forteresses, temples et cimetières anciens démolis, on peut parvenir au trésor enfoui, pour quoi l'espace du Dragačevo est caractéristique par de telles histoires.

Si on observe la structure des histoires concernant le trésor enfoui sur le territoire de la Serbie de l'ouest, on peut facilement arriver à la conclusion qu'elle ne diffère pas également des histoires semblables sur les autres espaces ethniques serbes, mais aussi des légendes qui existent chez tous les peuples. Le mélange des faits matériels et historiques vérifiés et de la fiction effrénée est la caractéristique principale de toutes les légendes sur le trésor enfoui.

Milos TIMOTIJEVIC, DR